

MAGYAR MŰVELŐDÉS-
TÖRTÉNETI INTÉZET

M
242

120

KOLOZSVÁRI ÉRTEKEZÉSEK
MŰVELŐDÉSTÖRTÉNELEM KÖRÉBŐL.

8 SZÁM

KEGYURI JOG MAGYARORSZÁGON A REFORMATIÓIG.

XB 218191

VB 14478

ÍRTA :

DEÁK JÁNOS.

KOLOZSVÁR,

AJTAI K. ALBERT KÖNYVNYOMDÁJA.

1916.

KOLOZSVÁRI ÉRTEKEZÉSEK
A MAGYAR MŰVELŐDÉSTÖRTÉNELEM KÖRÉBŐL.

8. SZÁM.

VB 16478

KEGYURI JOG MAGYARORSZÁGON A REFORMATIÓIG.

ÍRTA:

DEÁK JÁNOS.

KOLOZSVÁR,

AJTAI K. ALBERT KÖNYVNYOMDÁJA.

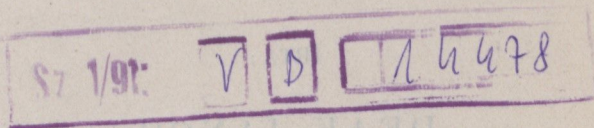
1916.

KÖLÖZSÁGI ÉRTÉKESZÉK

A MAGYAR MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI KÖNYVTÁR

8 SZÁM

KÖNYVTÁRI JOG MAGYARORSZÁGON

SZTE Egyetemi Könyvtár

J910024720

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM

Magyar Művelődéstörténeti Intézetek Könyvtára

Left. napló:

Létsz. VI.

19

csoport:

1581.

szám.

A szives olvasó előtt talán szerénytelen törekvésnek fog feltűnni a jelen értekezés, mert oly kérdést tárgyal, amelynek már eddig is bőséges irodalma van. A többi közt Fraknói Vilmos: „*A magyar királyi kegyuri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig*” című történeti tanulmányában (Budapest, 1895.) világosan és kimerítően foglalkozik e kérdéssel. A kegyuri jog történetének azonban oly hatalmas anyaga van, hogy nem esodálkozhatunk azon, ha Fraknói az ő alapos készültséggel s nagy történelmi tudással megírt munkájában nem terjeszkedett ki az egyes korszakok okleveleinek bővebb tárgyalására. Így nem találjuk meg benne Szent István, Szent László s Kálmán királyok törvénykönyveinek feldolgozását s a kegyuri jog keretébe való beillesztését. Pedig erre éppen e korszaknak kevés s e mellett hamis oklevele miatt nagy szükség van.

Rövid pár sorban foglalkozik¹ III. Istvánnak 1169-ik évi oklevelével, amely pedig a kegyuri jogok gyakorlatát illetőleg abban a korban döntő bizonyítékot szolgáltat.

Továbbá az investitúra-küzdelem hazánkra gyakorolt hatásának igen érdekes kérdése szintén bővebb tárgyalást kíván.²

A pápai javadalom-adományozások korának tárgyalásánál³ viszont nem találjuk meg a történelmi előzményeket, t. i. hogy a pápák miként fejlesztették s iktatták törvénybe az egyetemes egyházat s így hazánkat is illető kegyuri jogaikat.

Ezek beillesztésével már tisztább képet nyerhetünk a királyi kegyuri jogról.

¹ 19. l. talán sajtóhibából említi II. Istvánt.

² 18. l.

³ 44. l.

A kegyuri jog keretébe tartoznak azonban nemcsak a király kegyuri jogai, hanem a magán kegyurak jogai s ezek fejlődése is. Fraknói, mivel történelmi tanulmánya csak a királyi kegyuri jogot tárgyalja, ezzel a kérdéssel érdemlegesen nem is foglalkozott. Ezen a hiányon segített Kollányi Ferencnek: *„A magán kegyuri jog hazánkban a középkorban“* c. akadémiai székfoglaló értekezése (Budapest, 1906.). Hatalmas anyagot gyűjtött össze s foglalt rendszerbe. Munkájában azonban nem tudott szabadulni attól a gondolattól, hogy „a kereszténységgel és a nyugati polgárisodással együtt a kegyuri jog is abban az alakban honosodott meg nálunk, amelyben a szomszéd országokban fennállott“.¹ Ezt már csak azért sem állíthatjuk, mert nálunk a hűbériség a nyugati példától eltérőleg csak későn, a XIII. század II. felében kezd terjedni s a XIV. század közepén, az 1351-ik évben nyer törvényes erőt, de ekkor is sajátos magyar formában.

Ezzel ellentétben Nyugaton már a XI. században kifejezett hűbérrendszerrel találkozunk s éppen Szent István királyunk sógora, II. Henrik volt az, aki nagy hűbérbirtokokat adott a főpapoknak. Így az egyházi vagyon s a világi hűbérbirtokok összekeveredtek s mindjárt kezdetben az investitúraharcot idézték elő. Hazánkban tulajdonképen nem is beszélhetünk investitúra küzdelemről, mint ezt a következőkből látni fogjuk. Éppen itt van a nagy különbség hazánk s a Nyugat kegyuri jogai között. „Az egyházi és hűbéri birtokok éles különbsége s az egyesítésükből támadt bajok általánosan meg voltak és szekulárizálásuk is bekövetkezett mindazon országokban, ahol a középkor kifejlesztette a hűbérrendszert, a feudálizmust“.²

Míg így a nyugati szekulárizációknak bizonyos törvényes szint, némi jogi alapot kölcsönzött a két különféle birtok összekeveredése, addig nálunk, bármennyire is törekedjenek erre a „mi tudósok“, az egyházi vagyon szekulárizálására, éppen e vagyon különleges eredete és jellege miatt,

¹ 12. l.

² Erdélyi: Az egyházi vagyon eredete és jellege Magyarországon 1913. 8. l.

semmi törvényes alapot nem találtak s nem is találhatnak. Ezért kell hangoztatnunk azt, hogy a kegyuri jog hazánkban nem a szomszéd országokban már fennállott alakjában honosodott meg, csupán csak némi hatással volt annak kialakulására.

A magán kegyuri jog bő történelmi anyagának oly szép feldolgozása mellett sem találjuk meg Kollányi székfoglalójában a XV. század első évtizedeinek a magán kegyurakra vonatkozó törvényeiknek feldolgozását. Pedig ezt a kort, éppen e törvényei alapján joggal nevezhetjük „a magán kegyurak jogainak kifejlesztése és törvénybe iktatása” korának. Ez a kor logikus következése az előző XIV. században a királyi kegyuri jog fejlesztésének, emelkedésének s fénykorának.

Különösen az általános királyi kegyuraságnak vitás kérdése az, amellyel bővebben kellett foglalkozni éppen azért, mert ennek tárgyalásánál mindkét munka szerzője ellentétes nézetet vall s igyekszik bizonyítani. Ezek okolják meg s teszik szükségessé a jelen értekezés kiadását. Nem arra törekszik tehát, hogy teljesen új alapokat rakjon, vagy a meglevőket lerontsa, hanem ellenkezőleg, hogy azokra építsen. Célja, hogy éppen a két fenn megnevezett munka alapján minden egyes korszakban kiemelje azt a legfontosabb mozzanatot, mely az illető korban uralkodott, hogy a királyi kegyuri jog mellett megállapítsa a magán kegyuri jog helyét s így összefoglalva e kettőt, lehetőleg tiszta képet nyújtson a kegyuraság nem csekély fontosságú kérdéséről.

Továbbá a legújabb kutatások¹ bizonyítékai alapján őseink társadalmi és műveltségi viszonyairól, a királytól *desuri* s ezzel kapcsolatban kegyuri jogairól eddig szerzett és vallott tudásunk is megváltozott, amit e munkában is érvényesíteni kellett.

¹ Erdélyi L.: Az első állami egyenes adó elmélete. Kolozsvár, 1915. 44. s. kv. l.

— — : Az egyházi vagyon eredete és jellege Magyarországon. 1913.

Hálás köszönetet mondok *dr. Erdélyi László* egyetemi ny. rendes tanár úrnak, aki nemcsak eddig megjelent munkáiban a jelen értekezés tárgyát legközelebből érintő pontokra hívta fel figyelmemet, hanem az összegyűjtött anyag feldolgozásában is szíves útbaigazításaival, szakavatott tanácsaival támogatott.

Kolozsvár, 1916. június hó.

A SZERZŐ.

BEVEZETÉS.

A kegyuri jogról általában.

A kegyuri jog eredete és meghatározása. — A magyar keresztény katolikus egyház megalapítása. — A kegyuri jogok történelmi emlékeinkben. — *Ius praesentandi*. — Tiszteletbeli jogok. — Hasznos jogok. — *Cura beneficii*. — A kegyurak kötelességei.

A még nem romlott emberi léleknek egyik legszebb jellemvonása az, hogy igyekszik a kapott jótetteket tőle telhetőleg minél jobban meghálálni. Ez az embernek természetes tulajdonsága annyira, hogy mintegy alapját képezi társadalmi életünknek is. Az egyház pedig mint egyik legkövetkezetesebb földi társaság, hivei boldogságának munkálásában kiváló szerepet juttatott e szép jellemvonásnak. Ez érthető is, hisz leginkább az egyház hivatott arra, hogy az emberi lelket kiművelje, azt ideiglenes és örök céljához segítse. Ennek a nagy célnak elérésére azonban a lelki életnek hatalmas tényezői, mint: Isten szava az emberhez, tudomány, erkölcs stb. nem elégségesek; az egyháznak pedig a betlehemi jászolban született isteni Alapítója s az ő legelső követői földi vagyonnal nem rendelkeztek. Híveiknek jóindulatú bőkezűségéből éltek. Alig nyert a milánói edictum (313.) után létjogosultságot az egyház, egymásután épültek a templomok, alakultak a hitközségek, amelyeknek püspökei és papjai a hivek jóvoltából sokszor gazdag adományban, bő javadalomban részesültek. „Az örök élet, az örök boldogság, üdvösség elnyerésének, biztosításának a vágya, reménye készítette a keresztény gazdagokat, fejedelmeket arra, hogy Isten dicsőségére, imádására s a tőle csodákkal megdicsőített

szentek tiszteletére egyházakat, templomokat építsenek és ezek fentartására, bennük az istentisztelet végzésére s papjaik ellátására vagyonukból jövedelmet biztosítsanak”.¹

Az egyház, hogy magasztos célját megértő s elősegítő hivei iránti háláját kimutassa, az egyházak és egyházi javadalmak alapítóit különféle jogokban, kitüntetésekben részesítette. Így pld. előkelőbb helyet jelölt ki nekik az egyházban, az ünnepélyes istentiszteleten a többi hivek előtti tömjénezéssel tisztelte meg őket, nevüket a templom falába vésette s az istentiszteletek alatt különösen megemlítette stb.

Ezeket a különféle jogokat, amelyekhez később bizonyos köteleességek is járultak, egyszóval kegyuri jognak nevezzük. A kegyuri jog tehát magában foglalja mindazokat a kiváltságokat, amelyekben az egyház azokat a hiveket részesíti, akik valamely egyházat vagy egyházi javadalmat alapítanak és akiknek ezért némi köteleesség mellett az egyház részéről bizonyos tiszteletben, kitüntetésben, haszonban van részük.

Mivel értekezésünknek nem célja, hogy az egyes kegyuri jogokat általános egyházjogi szempontból tárgyalja, azért mindjárt áttérünk tulajdonképeni célunkra: történelmi emlékeinkben mikor és hogyan mutatkoztak a kegyuri jogok?

Mindenekelőtt lássuk egész röviden a magyar keresztény katolikus egyház megalapítását.

A lechmezei (955.) véres vereség után kitűnt, hogy a kalandok nagyon is gyengítik a nemzet szervezetét és erejét s az új nemzedék, amely már itt e hazában nevelkedett fel, inkább vágyott a békésebb életmódra, mint a véres harcokra, Gyécsa fejedelemnek volt a nagy érdeme, hogy megértve a korszellemet, a keresztény hitet befogadta országába s ezáltal megmentette nemzetét a hunnok és avarok sorsától. A megkezdett munkát nem ő, hanem fia: Szent István fejezte be.

Folytatva a térítés nagy művét, királlyá koronáztatta

¹ *Erdélyi*: Az egyházi vagyon eredete és jellege Magyarországon. 1913. 4. l.

magát s hozzáfogott a keresztény Magyarország rendezéséhez. Az esztergomi érsekségen kívül több püspökséget, számos monostort alapított, amelyeknek betöltési módjáról értekezésünknek következő fejezete fog szólni. Templomok építéséről gondoskodott s ezeket páratlan fejedelmi bőkezűséggel látta el, úgy hogy semmiben szükségét nem szenvedtek.

Mindjárt e helyen kell kimondanunk a történelmi igazságot, hogy Szent István tisztán a sajátjából s nem másból látta el oly gazdagon az általa alapított egyházakat. Törvénykönyveiben csak kétféle birtokról találunk említést: királyi és magánbirtokról. „Akarjuk azt is, hogy valamint másoknak adtunk hatalmat az ő javaikat bírniok, úgy a mi javaink is . . . épségben maradjanak”.¹

Állami vagyon, állami adomány nincs.

„Hajoltunk a tanács egyakaró kérelmére, hogy ki-kira legyen az ő tulajdonának, szinte úgy a király adományainak is, míg él; kivéve a püspökséghez vagy ispánsághoz tartozandókat”.²

Így lett magántulajdon az a birtok, amit egyesek a közös vagyonból használatra kaptak. Szabadon rendelkezik vele birtokosa, épúgy, mint a király az ő méltóságához tartozó javakkal. Ezekből lényegesen különböznek a püspökséghez s ispánsághoz tartozó birtokok, melyekkel szabadon nem rendelkeznek, melyek nem örökölhetők.

Erről az egyházi vagyonról mondja Katona, hogy Szent István azt nem a máséból alapította. Mivel pedig úgy a püspökségek, mint az apátságok igen gazdagok voltak, joggal kérdezhetjük, honnan és miből emeltette s javadalmazta Szent István azt a sok egyházat s kolostort?

S erre másképen nem tudott felelni, mint bevallotta azt, hogy Magyarországnak nagy része úgy tartozott Szent Istvánhoz, hogy abból bárki sérelme nélkül szabadon adományozhatott.³

¹ II. k. 6. f.

² II. k. 35. f.

³ Stephanus fundationes ex alieno non fecerit. Certum est opulentissimos esse tum episcopatus tum abbatias, quas S. Stephanus excita-

Szent István nemcsak maga járt elől jó példájával a térítés nehéz munkájában, hanem megtért hiveit is hasonló tettekre buzdította. Erről tanuskodik mindkét törvénykönyve, melyekből a Krisztus szellemétől ihletett s az ő tanítását megértő és követő király szól hozzánk. Itt e fejezetben csak egy példát említünk: „Minden tíz falu templomot építsen”.¹ Mily nagyszerű eredménye ez az apostoli szellemű király működésének. Hogy megváltozott Magyarország képe. Azelőtt berkekben pogány módon áldoztak, most templomaikban dicsérték és magasztalták az egy igaz Istent; azelőtt véres harcokban találták örömüket s ebben merítették ki erejüket, most békés munkálkodással igyekeztek egymást segítve boldogságukat kölcsönösen előmozdítani. Az egyház is, mely most nemcsak egyes személyeket, hanem egy egész nemzetet, amelynek hatalmától azelőtt félve reszketett a műveltebb Nyugat, látott a keresztkút előtt térdepelve keresztvízre hajtani fejét, nem késett egyházi ügyekben mind több és több jogot biztosítani úgy a szent királynak, mint utódainak s a bőkezű alattvalóknak.

Amint a magyarországi katolikus egyház megalapításából is láthatjuk, az egyházat a kegyurasági intézmény megalkotására elsősorban a hála érzete jótévedői iránt készítette. Volt azonban egy másik fontos ok is. A zsenge egyháznak nem egyszer szüksége volt hatalmas világi hűveinek erős karjára, fegyveres oltalmára, hogy vagyonát, érdekeit megtudja védelmezni úgy, a kezdetben létét veszélyeztető pogány magyarok támadásaitól, mint később a vagyonukra áhítózó hatalmasok túlkapásaitól. A magyar kegyuri jog azonban lassan fejlődött; hiszen ekkor az egyház életében sem volt még kialakulva valamely határozott joggyakorlat. Éppen ebben az időben kezdődik a nagy harc a pápaság és a német—római császárság között a kegyuri jogoknak az egyház érde-

vit. Unde vero tanti suppetebant illi seu sumtus, quibus tot aedes sacras et coenobia statueret, seu fundi quos iis in dotem addiceret? Fatendum scilicet est magnam Hungariae partem ita S. Stephanum possedisse nullius ut iuribus obnoxiam libere donare potuerit. Hist. Crit. Regum Hung. 1779. I. pg. 117.

¹ II. k. 34. f.

keivel lényegesen ellentétes gyakorlata miatt. Ennek a hatalmas küzdelemnek némi kis nyomait megtalálhatjuk ugyan magyar történelmünkben is, bár ezek nem olyan nagy fontosságúak, mint amilyent neki tulajdonítani igyekeznek.¹

Kegyuri jogunk fejlődésében sok ingadozást és változást találunk, s mint látni fogjuk, keresztül ment az minden külső viszontagságon s az egyetemes egyházi jog egész fejlődésén.

Nézzük most általánosságban az egyes kegyuri jogokat hazánk történelmében. Valamennyi között legkiválóbb a kijelölő, vagy bemutató jog: a ius praesentandi. A mai gyakorlatban a ius praesentandi nem más, mint a kegyurnak az az eljárása, hogy a valóban és jogilag megüresedett egyházi javadalomra valamely alkalmas egyházi egyént jelöl ki s ennek megerősítését, egyházi fölavatását kéri az illetékes egyházmegyei hatóságtól.

Királyaink az ő kegyuraságokhoz tartozó javadalmi állások betöltésére mindig nagy befolyást gyakoroltak. Annnyival is inkább tehették ezt, mert a magyarországi érsekséget és püspökségeket, valamint a nagyobb apátságokat és prépostságokat királyaink alapították s azért mindig különös jogot tartottak fent maguknak azok betöltésére. Ezt nyíltan ki is fejezi V. István: „Minket és utódainkat az összes székesegyházak felett a kegyuraságnak különleges joga illet meg”.²

Mint a következő fejezetben olvashatjuk, első szent királyunk az apostoli szék külön meghatalmazása alapján töltötte be az újonnan alapított püspökségeket és apátságokat. Utódai különböző időben különféleképen, de mégis mindig nagy befolyást gyakoroltak a főpapi székek betöltésére. Az egyes korszakok jellemző vonásai szerint változott ez a jog is s nagyrészt éppen ezt a változást fogja feltüntetni a jelen értekezés.

A középkor magyar kegyurai sokkal nagyobb hatalommal töltötték be az egyes javadalmas egyházi állásokat, mint

¹ *Kollányi*: i. m. 12. l.

² *Fejér*: Codex diplomaticus V. I. 155.

amennyit a *ius praesentandi* tulajdonképen kifejez. De ezt könnyen megérthetjük, ha figyelembe vesszük azt a különleges jogi — hűbéries — felfogást, mely ebben a korban egész Nyugaton uralkodott s először a frank — normann, végül a német területeken terjedt el s némileg hozzánk is eljutott. Ez a hűbéries felfogás két egymástól függő birtokost különböztetett meg: az igazi főtulajdonost és a haszonélvezőt, ki a birtokkal szabadon nem rendelkezhetett, mert a hűbérúr tulajdonjoga birtoka felett nem szűnt meg. Ezt a viszonyt, a hűbérurak kiterjesztették, vagy legalább is kiterjeszteni törekedtek az egyházi javadalmakra is. A kegyúr — a hűbériség analogiájára — a tőle, vagy őseitől adományozott egyházi vagyon urának, főtulajdonosának vélte magát, holott az igazi egyházi vagyon felett az adományozó tulajdonjoga megszűnt és csak a kifejezetten hűbéri adományok felett maradt meg. Az egész investitúra — küzdelemnek alapját ebben a különleges jogi felfogásban kell keresnünk. Ami törvényeink azonban kezdettől fogva kifejezték, hogy az alapítónak nincs tulajdonjoga azon egyházi vagyon felett, melyet eladományozott.¹ Sőt Szent István még a világiaknak szóló királyi adományokra is megadta az adományosnak a teljes rendelkező jogot.² Itt tehát nincs semmi hűbériség. Az azonban tagadhatatlan, hogy ez a hűbéries felfogás a mi kegyurainkra is némi hatást gyakorolt a magyar nemes nehezen mondott le birtokának tulajdonjogáról, még ha ezzel a birtokkal valamely egyházat alapított is.

Ebből a tulajdonjogból kifolyólag a kegyur a birtokán alapított egyházaknál teljesen a maga hatalmából akarta alkalmazni a lelkészt és sokszor felfogadta őt egy esztendőre, vagy annál még kevesebb időre is. Az egyház elég korán már szabatos alakban összefoglalt törvényekkel küzd a jogtalan gyakorlat ellen, de álláspontját tökéletesen nem tudta

¹ Szent István I. k. 2. f. 4. §.; II. k. 1. f.

Szent László I. k. 23. f.

Kálmán I. k. 1. f.

² Szent István II. k. 35. f.

³ III. Sándor (1159—1181.) pápasága idején.

keresztülviinni, mert nem bírta teljesen legyőzni a földesurak szívós ragaszkodását, a tulajdonjogból kifejlődött gyakorlathoz.

A kegyuraknak a *ius praesentandi* körül követett eljárása változott aszerint, hogy kik gyakorolták azt: egyháziak, világiak, egyes községek, vagy családok; továbbá a javadalom különfélesége szerint is. Általában az alapítók maguknak és (a világiak) törvényes utódaiknak tartották fent a *ius praesentandi*-t. Ennek gyakorlásáról általában elmondhatjuk, hogy minél kisebb a javadalom, annál könnyebben s kevesebb harcra történt annak betöltése. Így a plébánia-javadalmat kezdetben, amint ezt Szent István törvénykönyve¹ nyíltan kifejezi, az illetékes püspök töltötte be valamelyik tőle választott egyházi személlyel.

Később, mivel az egyes plébánia-egyházakat a közös birtokból² alapították s javadalmazták, királyi kiváltságlevél alapján maguk a városok és községek teljes szabadsággal választották meg lelkészüket. Kisebb javadalmakról van szó s ezért csak a legtrikább esetben háborgatták őket ebbeli jogukban.

Az egyház a plébániától igen messze eső községek földesurainak megengedte, hogy birtokaikon templomokat, kápolnákat építhessenek s ide maguknak lelkészeket választhassanak. Ezeket, a kisebb egyházakat filiáknak, fiók-egyházaknak nevezzük. A földesurak az ilyen fiók-egyházakhoz általuk választott lelkészeket tartoztak megerősítés végett az illető plébánia lelkészének bemutatni. Így 1299-ben a győri püspök megengedi Simon és Mihály comeseknek, hogy a bagádi, vagy bogáti (Vasmegye) anyaegyházhoz tartozó Besenyőn egyházat építsenek s ott temetkezési helyet is készíthessenek maguknak a többi között azzal a feltétellel, hogy „a választottat az anyaegyház papjának bevezetés s megerősítést végett mutassák be“.

¹ II. 34. f. 1. §.

² *Kollányi* i. m. 13—15. l.

³ II. *electum sacerdoti matricis ecclesie presentent instituendum et pariter confirmandum. Fejér* VI/II. 227.

Ennyit a *ius praesentandi*, a kijelölő, vagy bemutató jogról általában. Az egyes fejezetben a legjellegzetesebb esetekkel úgy is részletesen fogunk foglalkozni.

A kegyurak többi jogai után kutatva emlékeinkben, egy általános kifejezéssel találkozunk: t. i. a kegyurak „in honoribus ipsis convenientibus” részesültek.¹ Itt általánosságban csak a tiszteletbeli jogokról van szó, — de hogy melyek voltak ezek, részletesen nem írják le emlékeink, egyet a *ius sepulturae*-t kivéve. Ezekről a tiszteletbeli jogokról különböző egyházjogi tankönyveink bő felvilágosítást nyújtanak. Hogy értekezésünk minél teljesebb legyen, néhány tiszteletbeli jogról megemlékezünk, hisz az előbbi kifejezés megnyugtathat mindenkit, hogy az egyház ezekben a tiszteletbeli jogokban a magyar kegyurakat is részesítette.

Ilyen tiszteletbeli jogok:²

1. *ius processionis*, vagyis a papság a kegyurat templombajöveletekor ünnepélyes díszmenettel fogadja s egyházi körmenetek alkalmával részére a legdíszesebb pld. közvetlenül az Oltáriszentséget vivő pap utáni helyet engedi át.

Emlékeink erről a jogról külön nem emlékeznek meg.

2. *Ius intercessionum seu precum*, azaz a kegyurak nevét az egyházi imákban nyilvánosan megemlítik, mint ahogy ezt Magyarországon most is minden pap megteszi a királynak, mint legfőbb kegyúrnak nevével. Részletesen említve ezt nem találjuk emlékeinkben.

3. *Sedes in choro*, vagyis az első díszes hely a kórusban, eredetileg a szentélyben. Ennek emléke fennmaradt a mostani kegyuri, főúri családok oratoriumaiban.

4. *Honor thuris*, mely azt jelenti, hogy ünnepélyes szent mise alkalmával, miután az egyházi személyeket megtömjénezték, a kegyurat is, és pedig a többi hívők előtt tömjénezéssel tisztelték meg. Ehhez hasonló az

5. *aspersio aqua benedicta*, azaz szenteltvízzel először

¹ *Fejér*: VI. I. 212.

² *Szeredy*: Egyházjog 799. s. köv.

a kegyurat hintették meg s csak ezután a hiveket. Névszerint egyikről sem szólnak emlékeink.

6. *Ius listrae*, vagyis az a jog, hogy a kegyur nevét a kegyurasága alatt levő templomok falaira felírathatta s azokba címerét bevésethette.

7. *Ius sepulturae* a kegyuraknak az a joga, hogy a kegyuraságuk alatt lévő templomokba temetkezhettek. Ez különösen jelentős szerepet játszott az egyes javadalmak alapításánál. Mikor a magyar birtokos nemes „monasterium suum“, „ecclesia sua“-nak nevezi a birtokán alapított egyházakat, ezekben az elnevezésekben ritka erővel nyilatkozik meg a kegyelet és ragaszkodás ahhoz a helyhez, hol ősei hamvai csendes békében nyugszanak, hol egykor ő is síri álmát aludva fogja várni a feltámadás nagy napját. Az általa alapított egyház volt hű társa neki és nemzetségének minden jó és balsorsban, évszázadokon keresztül. Hogy pedig mily kiváló joga volt a kegyuraknak a *ius sepulturae*, következik abból is, hogy az egyházi törvények legszigorubb előírása szerint a halottakat a templom körül levő bekerített helyen, az ú. n. coemeteriumban, cinteremben kellett eltemetni. Az egyház rendkívüli szigorral ragaszkodott ehhez a rendeletéhez, úgy, hogy az ellene vétőket nagy büntetéssel, egyházi átokkal sújtotta.¹ Kivételt csak a kegyúr s az ő családja képezett.

Az egyházi javadalmak alapítására így kettős cél buzdította a hiveket. Az egyik magasztosan szép: Isten dicsősége és saját, valamint felebarátai lelki üdvének előmozdítása; a másik pedig az, hogy maguknak és családjuknak az illető általuk alapított egyházban temetkezési helyet biztosítsanak. „Az egyházak alapítói lehetőleg a saját egyházukba iparkodtak temetkezni, hogy sírjuk fölött hangozzék az ő egyházuk papjának és szerzeteseinek éneke, imádsága, amelyet az ő lelkük üdvösségéért is mondanak“.²

S csakugyan az egyházi javadalmak alapítóinak ez a

¹ 1279-ik évi budai zsinat. Tört. Tár 1881. évf. 545.

² *Erdélyi*: i. m. 4. l.

szándéka majdnem minden alapító vagy adománylevélben kifejezésre jut. Csak néhány példát említünk. Magnus tárnokmester 1145-ik évben magának és utódainak temetkezési helyet kíván létesíteni a madoesai monostorban¹ 1209-ik évben Simon és Mihály comesek engedélyt nyernek arra, hogy fiókegyházat építsenek s ott temetkezési helyet is készítsenek maguknak.²

Ezzel be is fejezzük a kegyuri jogok egy nagy csoportjának, a tiszteletbeli jogoknak a tárgyalását.

A tiszteletbeli jogokon kívül a kegyuraknak voltak még ú. n. hasznos jogaik is, melyekből bizonyos anyagi előnyük származott. Itt legkevésbé sem szabad arra az anyagi előnyre gondolnunk, mely a javadalom jogtalan elvételéből állott elő, mikor a kegyur hirtelen felindulásában, haragjában, vagy kapzsiságból megfosztotta a kegyurasága alatt levő egyházat valamely jövedelmétől, birtokától, stb. Számtalan ilyen esettel találkozunk emlékeinkben. Tagadhatatlan tény, hogy kegyuraink ezáltal nem egyszer tekintélyes vagyonhoz jutottak; de ez az eljárás egyáltalában nem nevezhető jogosnak s azért kegyuraink érezve a jogtalanságot, beismerték tévedésüket s igyekeztek hibájukat jóvátenni. Így ismeri be II. András az 1232-ik évben, hogy az esztergomi egyházat törvény ellenére megkárosította, de most „észtetérve“ a kárt jóváteszi.³

Más természetűek voltak azok az anyagi előnyök, amelyekben a kegyuraknak éppen az ő kegyuri jogaikból kifolyólag részük volt. Így pld. némely egyháznál meg volt határozva, hogy mit tartoztak adni a kegyurnak, ha az meglátogatta az egyházat.⁴

¹ *Fejér*: II. 120. „pro sui et suorum posterorum funerum sepultura construendo“.

² *Fejér*: VI. II. 227.

³ „propter quamdam nostram indignationem a iam dicta ecclesia abstuleramus, iuris ordine minime reservato. Verum recurrentes admentem . . . cum venia conversi, praefatos populo . . . saepedictae Ecclesiae duximus restituendos“. *Fejér*: III II. 310.

⁴ A barthi monostor szerzetesei „unam ovem, quinque cubulos vini et panes sufficientes . . . ministrarent“. *Fejér*: VI./I. 167.

Bővebb telvilágosítást azonban ezekről a kegyuri jövedelmekről okleveleink nem nyújtanak. Kitől kapták? Hogyan szedték be? Mily természetű volt e kegyuri jövedelem, oly kérdések, amelyekre biztos feleletet adni nem tudunk.

Későbbi, XV. századbeli okleveleinkben már nem találunk olyan kegyurakkal, akik ilyen kegyuri jövedelmeket élveznének. Ezt talán abból magyarázhatjuk, hogy győzedelmeskedett az egyháznak az az elve, hogy az egyházi jövedelmeket már az alapítók nemes szándéka szerint is, egyedül csak az egyház céljaira lehet felhasználni.

Megtörtént az is s tulajdonképen csak ez az eset tartozik a kegyuri hasznos jogok csoportjához, hogy a kegyurak nagy anyagi romlásba jutva, az általuk alapított egyház részéről bő anyagi támogatásban részesültek. Nemesak a kisebb egyházak kegyurai, hanem maguk a királyok is gyakran és sokszor jogtalanul fordultak anyagi egyensúlyuk helyreállításának e módjához. A fényűző életmód, a királyi vagyon pazarlása sokszor annyira alágyengesztette a királyi tekintélyt, hogy a királyok másképen nem tudták megmenteni a középkori anyagi elsőbbségen nyugvó tekintélyüket, minthogy az egyes egyházakat megfosztották bizonyos javadalmaiktól. De nemesak a fényűző, pazarló életmód, hanem a sok háború is apasztotta a királyi birtokok jövedelmét. Hisz a királyi várhadrendszer korában¹ a hadviselés terhe jórészt a királyok vállain feküdt.

Kálmán király is erre céloz: „Midőn látta, hogy az ő koráig reánk súlyosodó polgári háborúk miatt ... a királyi udvar tisztelete hanyatlik”.² Ő volt az első uralkodó, aki némi egyházi jövedelmek visszavételével is igyekezett helyreállítani a királyi udvar fényét s megrongált anyagi helyzetét. A tarcali zsinat főpapjaival egyetértve elhatározták, hogy a monostoroknak és egyházaknak ajándékozott halászó vizeket vissza^{ap. v.} ~~ad~~ ^{kap.} ~~adni~~ ^{venni}, de maradjon annyi, amennyi a barátok mindennapi élésére szükséges és csak a felesleg valót

¹ Erdélyi: I. m. 39. l.

² I. k. praef. 11. §.

adják vissza“. ¹ E visszavétel²nél azonban egészen különös helyzettel találkozunk, mely mindent megmagyaráz. A gazdagon megvendégelt főpapok és ispánok méltatlannak találták, hogy távozásukkal a királyi kuriában, udvarban nélkülözés álljon be. Ezért a világiak a halászatokat, melyeket Szent István utódaitól nyertek, mind visszaadják a királyi udvarnak. Kivételes kiméletet tanusítanak a monostorok és kanonok-egyházak iránt, ezek csak a fölösleges halászatokat adják vissza. Ez pedig teljesen megegyezik az egyházjog szellemével, amely nyíltan kimondja, hogy a kegyur szűkülő állapotra jutván, az egyháztól ellátást követelhet.³ Több ilyen visszavétel emlékét őrizték meg okleveleink, melyekről az illető fejezetben fogunk tárgyalni.

Ehhez az anyagi előnyhöz számíthatjuk a ius spoli-t is, vagyis azt a törvény- és jogellenes gyakorlatot, hogy az elhunyt egyházi javadalmak hagyatékát a kegyurak lefoglalták a maguk számára, amely eljárásukat egyenesen a kegyuri jogból származtatták. Itt már határozottan a germán államok hatása mutatkozik azzal a különbséggel, hogy míg Nyugaton a magyar katolikus egyház megalapításának idején már igen elterjedt a kegyuri hatalommal való ilyen visszaélés, addig minálunk kezdetben sem a királyok, sem a kisebb egyházak kegyurairól nem találunk adatot a ius spoli gyakorlására. Okleveleinkben a XIII. század vége felé, 1274-ben akadunk a ius spoli első adatára, mikor Henrik löcsei és Konrád leibiczi plébánosok bepanaszolják IV. László királynál a szepesi ispánt, hogy az elhunyt plébánosok végrendeleteit felbontani nem engedi, javaikat magához veszi s így a végrendelkező rokonai mitsem élvezhetnek a hagyatékból.³

A rákövetkező esztendőekben ez a visszaélés nagyon elharapózhatott, mert az országgyűlés 1298-ban szigorú szabályt állít föl: az elhalt püspök javait sem a király, sem

¹ I. k. 15. f.

² Szeredy: I. m. 781. s. köv. magy.

³ Fejér: V. II. 177.

senki más le nem foglalhatja.¹ Az országgyűlés szava azonban hatástalan maradt, a *ius spoli* hamar terjedt s Anjoui I. Károly idejében már általános gyakorlatban volt.

A kegyuri jogoknak utolsó csoportját teszi, bár ez is inkább a hasznos jogok közé tartozik,² a *cura beneficii*, vagyis a kegyúr felügyeleti és ellenőrzési joga a javadalom és ennek kezelése felett. Hogy ez is a hasznos jogok közé tartozik, következtethetjük onnan is, hogy a kegyurak csak addig gyakorolták, míg kegyuri jövedelmet élveztek. Mikor a XV. században az egyháznak említett³ felfogása győzedelmeskedett s a kegyuri jövedelmek megszűntek, a kegyurak is lassan-lassan mind kevesebb gondot fordítottak a javadalom felügyeletére és kezelési módjára, mert ennek elhanyagolása most már nem veszélyeztette semmi érdeküket. Hogy a *cura beneficii*-vel teljesen tisztába legyünk, jól meg kell figyelnünk azt a szoros viszonyt, mely a kegyúr és a javadalmas között kezdetben fennállott. A javadalmasok az ő kegyuraikkal eleinte mintegy vagyonszösségben éltek. Az egyházi birtokokat körülvették a családi, nagy birtokok s így a javadalmasok a kegyurak tudta és hozzájárulása nélkül a javadalomban semmi fontosabb változtatást nem eszközölhettek. A befolyt jövedelmeken, bizonyos megállapított mérték szerint testvériesen megosztzkodtak.

Ebben az időben a kegyurak tényleg gyakorolták is felügyeleti, ellenőrzési jogukat. Így az 1299-ik évben Csepán apát a monostor kegyurainak beleegyezésével — *consentientibus patronis* — enged át bizonyos földeket az egyház jobbágyának, Tamásnak, az ő szolgálatiáért.⁴ De később, mikor az egyes családok a birtokot maguk között felosztották, s a kegyuri jövedelmek is megszűntek, meglazult az a szoros összekötő kapocs is a javadalmas és a kegyúr között;

¹ „Bona etiam decedentis episcopi dominus rex vel quelibet alia persona rapere non possit“. *Endlicher*: Rerum Hungaricarum monumenta Arpadiana. 637.

² V. ö. *Kollányi* beosztásával i. m. 206. l.

³ L. 17. l.

⁴ *Fejér*: VIII. II. 199.

s a kegyúrnak érdekei sem kívánták többé, hogy a javadalom ügyeit számon tartsa, s azok intézéséből magának részt követeljen. Így a kegyuri jövedelmek megszűntével a felügyeleti és ellenőrzési jog is inkább teher volt a kegyurakra, melytől szabadulni igyekeztek. Ilyen széles joghatósággal ruházta föl az egyház hiveit, akik áthatva Isten és saját lelkek üdvösségének szeretetétől, egyházakat alapítottak s azt gazdagon ellátták a sikeres munkához szükséges minden eszközzel. Mivel pedig minden jog bizonyos köteleességekkel jár, a kegyuraknak jogaik mellett köteleességeik is voltak a kegyuraságok alá tartozó egyházakkal szemben. A kegyurak nemcsak alapították s bő adományokkal látták el az egyes javadalmakat, hanem gondoskodtak az egyházi épületek időközönkénti felújításáról, hogy az illető egyház semmiben szükségét ne szenvedjen. Ezen köteleesség különösen addig volt érvényben, míg a kegyúrnak az illető javadalom bizonyos jövedelmi forrása is volt. Addig neki is érdekében állott, hogy a kegyurasága alatt álló egyház megfelelően hivatásának. Természetesen minél gazdagabb a javadalom, annál kevésbbé volt a kegyurak anyagi támogatására utalva. De nemcsak ez volt a kegyurak köteleessége, ők a kegyuraságok alatt levő egyházak vagyonát, jogait, az egyházi személyeket minden nehezebb ügyben támogatni, minden jogtalanság ellen megvédeni tartoztak, még fegyverrel is kezökben, ha erre szükség volt.

Kegyuraink hűségesen is teljesítették védői köteleességeket. Erről okleveleink számtalan esetben tesznek tanúbizonyságot. István bán pld. mikor megállapítja a csatári apátság határait, azt mondja, hogy ezt az egyházat a kegyuri jog alapján védelmébe és pártfogásába veszi.¹

Hogy pedig a kegyuraknak a javadalom védelme is egyik főköteleessége volt, világosan kitűnik már Szent István törvénykönyvéből, mely az egyházi vagyont a király védelme alá helyezi.²

¹ „cuius patronatu fungimur . . . in custodiam et protectionem receperimus“ *Fejér*: V/III. 261.

² „sub defensione regis sit“. II. k. 1. f. 2. §.

A kegyurak fegyveres védelmére, különösen akkor volt nagy szükség, mikor a törvények tisztelete kezdett lazulni, s helyette inkább a nyers erő, az erősebb joga uralkodott. Ily esetben is tudták a kegyurak kötelességeiket. 1275-ik évben a Csák bán fiaí által sokat háborgatott s majdnem pusztulásba vitt rajki monostor védelmét Mihályra, Trisztán comes fiára bizzák, azzal a messzemenő kiváltsággal, hogy ha a monostor védelmében esetleg vért is ontana, emiatt sem őt, sem övét megtámadni nem lehet.¹

Az is igaz, hogy a kegyurak, e kötelességüket sokszor nem az egyház javára, hanem a saját hasznukra igyekeztek fordítani. Ezek száma azonban, amellet, hogy belátva tévedésüket, hibájukat igyekeztek helyrehozni elenyészően esekély.

Ezekben foglalhatjuk röviden össze a történelmi emlékeinkből is megállapítható kegyuri jogokat és kötelességeket. Mi csak néma esodálattal szemlélhetjük különösen az új magyar egyház első századainak kegyurait, kik a javadalnak alapításakor szem előtt tartották a magasztos célt: Isten dicsőségét s saját, valamint embertársaik lelki üdvösségét. Ők megértették és nem felejtették: „Redemptio anime viri proprie divitie”.²

¹ *Fejér*: V. II. 301.

² *Pannonh. Rtört.* I. 597.

I.

Szent István apostoli felhatalmazása; a káptalani választás.

Szent István apostoli meghatalmazás alapján rendezti a magyar egyházat. Ezután a káptalani választás volt érvényben hazánkban. — Szent István, Szent László és Kálmán törvényei. — Az általános királyi kegyuraság történelmi kritikája. — Királyaink kezében többféle kegyuraság van. —

A „patronus” szó használata.

Mikor a nagy fejedelem, István a térítés nehéz munkájának befejezéséhez közeledett, hozzáfogott az új egyház rendezéséhez, melyre a felhatalmazást magától a pápától, II. Szilvesztertől nyerte. Szokatlan dolog az az egyház életében, hogy az újonnan megtértek, kereszténnyé lett országok egyházi ügyeinek rendezésére a pápa nem valami magasabb méltóságú egyházi személyt küld, hanem magát a térítő fejedelmet ruházza föl az egyház rendezés hatalmával. Szilveszter pápának ez az eljárása míg egyrészt méltó, nagy jutalma volt a térítő fejedelem hatalmas munkájának, addig másrészt az okos előrelátás jegyét viselte magán. Most lássuk, történeti emlékeink tényleg igazolják-e, hogy az első szent király valóban ilyen nagy hatalmat kapott egyháza rendezésére? A pannonhalmi apátság oklevelében maga a szent király mondja, hogy fel van hatalmazva püspökségek és apátságok felállítására.¹ Kálmán király korában, 1096. évben II. Orbán pápa is így szól egyik levélben: minden tisztséget és méltóságot István az apostoli széktől nyert el.²

¹ „episcopatus et abbacias statuere”. Pannonh. Rtört. I. 564.

² „Quidquid honoris, quidquid dignitatis . . . Stephanus ab apostolica nostra ecclesia promernisse dignoscitur”. *Fejér*: II. 15.

Hogy mily mértékben gyakorolta Szent István e jogát, arra nézve is, bár nem egészen bő felvilágosítást nyújt IV. Bélának 1238. évben IX. Gergelyhez intézett levele, mely szerint Szent István kezében volt az egyházmegyéek rendezésének, határai megállapításának s azokban az első főpap kinevezésének hatalma.¹

Werbőczy Hármaskönyvében pedig ezt találjuk: mind-ezen egyházak javait Szent István pápai felhatalmazás, hozzájárulás alapján annak adta, akinek akarta.²

Ezek szerint Szent István az országot egyházmegyékre és plébániákra osztotta fel s a *legelső* főpapokat kinevezte.

Törvénykönyveiben pedig gyönyörűen nyilatkozik meg az az egyházas szellem, amelyben ő ezen jogait gyakorolta. Lelkére köti fiának: „napról-napra buzgó törekedéssel kell őrt állanod a szentegyházban, hogy inkább gyarapodást lásson, mintsem fogyatkozást szenvedjen“³ s mint az egyházi vagyonnak igazi védő kegyura, hozzáteszi: „az egyházi vagyon pedig a király oltalma alatt legyen és viseljen gondot róla, mint a maga tulajdon örökségéről, sőt még jobban, mert amennyivel nagyobb Isten az embernél, annyival előbbvalók Isten dolgai a halandók javainál“.⁴

Nem is tulajdonított magának nagyobb hatalmat egyházi ügyekben, mint amennyit tényleg kapott. Ő maga mondja: „a püspököknek legyen hatalmuk az egyház ügyeit ellátni, igazgatni és kormányozni a kánonok rendeletei szerint“.⁵

S amint ő nem kért és gyakorolt több jogot, úgy ezt alattvalóinak sem engedte. Elrendelte, hogy minden 10 falu

¹ „officium legationis . . . nobis committatur, ut habeamus protestatem limitandi diocesces, distinguendi parochias . . . quia haec omnia beatae memoriae antecessori nostro S. Stephano sunt concessa“. *Fejér*: VI. I. 113.

² „Harum omnium ecclesiarum, praelaturas ac beneficia solus ipse (sc. Stephanus) ex annuentia summi pontificis, quibus maluit . . . cont. dit. I. 11. 2. §.

³ I. 2. 4. §.

⁴ II. 1. 2. §.

⁵ II. 2.

templomot építsen s azt javadalmazza . . . Ruhákról pedig, mind papi öltözetekről, mind oltártakarókról a király gondoskodjék; papról és könyvekről a püspökök.¹

Nemde a nyugati, a hűbériség járma alatt lévő kegyuri jogok helyett nálunk azok gyakorlatában II. Szilveszternek célgondolata, az egyháznak szelleme nyilatkozott meg? Az egyes egyházakhoz is a plobánosok kinevezése szigorúan a püspöki joghatósághoz tartozott.

Mivel nemesak királyi, hanem más alapítású egyházakat is látunk, nem lesz érdektelen itt röviden kitérni arra a vitás kérdésre: királyaink kegyuri jogai egyedül a királyi alapítású egyházakra szorítkoztak-e, vagy kiterjedtek a többi, nem királyi alapítású egyházakra is? röviden: voltak-e királyainknak általános kegyuri jogaik? Fraknói az általános királyi kegyuraság elvét vallja s azt állítja, hogy „a magán kegyuraság a királyi kegyuraságnak minden tekintetben alá volt rendelve”.²

Kollányi ezzel szemben azt vitatja, hogy történelmi emlékeink nem igazolják az egyetemes királyi kegyuraság felől táplált nézeteket.³ A vitás kérdés tárgyalásánál nem szabad szem elől tévesztenünk azt a tételt, hogy minden kegyuri jognak alapja a földbirtoknak és járulékeinak adományozása, tehát régibb tulajdonjoga. Ha most be lehetne igazolni azt, hogy királyaink kezében oly általános, egyetemes, mondjuk legfőbb földesuri jog volt, amely magától függővé tette volna az ország többi birtokosainak, nemeseinek földesuri jogait, akkor minden kétséget kizárólag állana a tétel: királyainknak általános kegyuri jogaik voltak, mert az általános kegyuri jogot szükségképen hozza magával az általános földesuri jog.

De a magyar keresztény művelődés első korában, Árpád-házi királyainknak uralkodása alatt törvényeink ennek épp az ellenkezőjét bizonyítják. Szent István II. törvénykönyvének 6. fejezete így szól: „Akarjuk azt is, hogy valamint

¹ II. 34. 1. §.

² *Fraknói*: i. m. 40.

³ *Kollányi*: i. m. 129.

másoknak adtunk hatalmat az ő javaikat birniok, úgy a mi javaink is, amelyek a mi királyi méltóságunkhoz tartoznak, épségben maradjanak". Ebből tehát az következik, hogy amint az ország nemesei, a királyi hatalomtól függetlenül élvezheték földesuri jogaikat, akként éppen ennek a független birtokjognak az alapján épített és javadalmazott, tehát a kegyuraságuk alá tartozó egyházakban is a királyi kegyuraságtól függetlenül gyakorolhatták kegyuri jogaikat. — Még csak egy példát! II. András 1222-ik évi aranybullájának 4. cikke kimondja a királyi serviens szabad rendelkezési jogát birtoka felett. „Ha valamely serviens ember fiú magzat nélkül hal meg, birtokának negyedrészt leánya kapja; a többivel azt művelje, ami neki tetszik". A szabad kir. serviens birtokjoga így hasonló lett a régi nemesekéhez.

Már pedig nem tételezhetjük föl, hogy az a nemes ember, aki minden hatalomtól függetlenül tehetett birtokával azt, amit akart, éppen akkor veszítse el függetlenségét, s kerüljön függő viszonyba, mikor a legnemesebb tettet műveli, mikor Isten dicsőségére s lelkének üdvösségére egyházat épít s azt szabad birtokából gazdagon megajándékozza. Már ezért sem állíthatjuk föl oly határozottan a tételt, hogy: „a magán kegyuraság a királyi kegyuraságnak minden tekintetben alá volt rendelve".

Ezzel szemben sok oly jelenséggel találkozunk, amelyek mégis az általános királyi kegyuraságot látszanak igazolni! Királyaink védői és felügyelői jogokat gyakorolnak a magán kegyurak felett s a birtokosaiktól elvett kegyuraságot másra ruházzák.¹

Bíráskodnak kegyuri perekben.² És itt nem tudunk érvelni abból a tételből, hogy „ha az ítélkezés joga kegyuri perekben csakugyan a királyt illette volna meg, akkor e pereknek — még pedig egytől-egyig nem az országbíró, vagy nádor előtt, hanem a királyi legszemélyesebb bíróság

¹ *Fejér*: V. III. 187.

² *Fejér*: IV/II. 461.

előtt kellett volna tárgyalatniok".¹ Hiszen a nádor és az udvarbíró a királyt helyettesítették akadályoztatása és távolléte esetén. Ítéletüknek a király ítéletével azonos értékük volt s azokat a király nevében és tekintélyével hozták. A külön kir. személyes jelenlét bíraskodása csak később alakult ki.

Ezek figyelembevétele nagyon is csábít arra, hogy fogadjuk el az általános királyi kegyuraságról szóló tételt. Mivel ezt már csak az előbb említett szabad rendelkezési jog miatt sem tehetjük, egy összekötő kapesot kell keresnünk, amely áthidalja a két ellentétes nézetet.

Valamint a nemesek földesuri autonómiája mellett meg volt a királynak az a hatalma, hogy a saját kir. földesuri területén kívül is főntartotta a közbiztonságot, védte a tulajdonjogot, megtorolta az élet és vagyon biztosság minden megsértését: épp úgy különbséget kell tennünk a magánkegyuraság s annak legfelsőbb védelme között. Más szóval: a kegyuri jogokat két csoportra osztjuk, ú. m. közjogi- és magánjogira. A kegyuri jogok közjogi csoportjához tartoznak: a védői, felügyelői s bíraskodási jogok, míg a magánjoghoz a többiek: a ius praesentandi, hasznos jogok stb.

Ilyen szétválasztás után most már mondhatjuk, hogy királyainknak voltak közjogi természetű általános kegyuri jogaik s az sem okozhat különösebb nehézséget, hogy királyainknak ezen joga az általános isteni és természeti törvényeken alapul. Az ily értelemben vett általános királyi kegyuraság nem zárja ki s nem teszi magától függővé a magánkegyuraságot. A nagyobb világosság kedvéért hasonlattal is élünk. A két kegyuraság között olyan a viszony, mint az érsekség és a püspökség között. A püspök saját egyházmegegyében teljes mértékben, másoktól függetlenül gyakorolja püspöki jogait, bizonyos tekintetben azonban — zsinat, kánoni perek stb. — az érsek joghatósága alá tartozik. A magán kegyurak is a kegyuraságuk alá tartozó egyházakban

¹ *Kollányi*: i. m. 140. IV. Béla Lőrincz, szerémi püspöknek írott levelében a kegyuraság vitás kérdésében mond ítéletet.

teljesen függetlenül gyakorolják kegyuri jogaikat, bizonyos tekintetben azonban — kegyuri perek, felügyelet, kegyuraságuk királyi megerősítése stb. — az általános királyi kegyuraság alá tartoznak.

Igy már megérthetjük IV. Bélának s anjoui I. Károlynak szavait. Mikor IV. Béla úgy nyilatkozik, hogy a magyar királyok „Magyarország összes egyházainak kegyurai”¹ s anjoui I. Károly nyíltan hangoztatja, hogy ő „az összes magyarországi egyházak kegyura és védője”² semmiesetre sem érthették azt a kegyuri jogot, amelytől függnek, vagy mondjuk, amelynek csak részesei a magán kegyurak. Ennek ellentmond a valóság, a történelmi tények hosszú sorozata: hogy magán kegyuraink felügyelnek egyházukra s védik azt,³ kegyuri jogaikat átruházzák.⁴

? nem világos

Értekezésünk utolsó fejezete meg éppen azt bizonyítja, hogy a XV. század végén a királyi kegyuri jog kiterjesztése után a magán kegyurak jogait is fejlesztik és törvénybe iktatják, ami minden bizonnyal nem történhetett volna, ha a magán kegyurak jogai fordított ellentétes viszonyban lettek volna a királyi kegyuri jogokkal, ha a kétféle kegyuraság ugyanazon területen mozog s egyik csak a másik rovására növekedhetik. Hogyan képzelhetjük, hogy királyaink lemondtak volna nehéz küzdelmek árán szerzett jogaikról abban az időben, mikor éppen fénykorát élte ezen jogoknak a gyakorlata? Máskülönben is anjoui I. Károly nyilatkozatából olvashatjuk: „nos simus patronus et tutor”. Királyaink tehát

¹ „Universarum ecclesiarum regni Hungariae patroni”. *Fejér*: IV., III. 145.

² „Nos simus patronus et tutor omnium ecclesiarum Ungaricalium”. *Fejér*: VIII., IV. 630.

³ A rajki monostor védelmét 1275-ben Mihályra, Trisztán comes fiára bizzák azzal a messzemenő kiváltsággal, hogy ha a monostor védelmében esetleg vért is ontana, emiatt sem őt, sem övét megtámadni nem lehet. *Fejér*: V./II. 301.

⁴ Márton comes írja 1061-ben: „ut quamdiu vixero, ego cum Abbate meo monasterium regam et provideam; postquam vero obiero, nullus ipsorum, vel comitum, vel cognatorum aut nepotum meorum, ullam potestatem habeat supra illud, sed Domini Regis providentia et ordinatione disponatur”. *Fejér*: I. 398.

védői az egész magyar egyháznak annyival is inkább, mert ők a legfőbb karhatalomnak a birtokosai. Nem is tudnánk másképen megérteni, hogy nemeseink miért ruházzák rájuk oly bizalommal kegyuri jogaikat.¹ Hatalmuk és keresztény lelkiületük elég biztosítékot nyújtott arra, hogy meg tudják és meg is akarják védeni úgy az egyes egyházakat, mint az egész magyar egyházat minden támadással szemben. Ily szétválasztással könnyebben fejthetjük meg a vitás kérdést s kimondhatjuk, hogy királyainknak voltak ugyan közjogi természetű általános kegyuri jogaik, de ezek nem foglalták magukba, nem tették maguktól függővé a magán kegyurak jogait.

De egy más szempontot is figyelembe kell vennünk. Mint láttuk Szent István apostoli külön meghatalmazás jogán rendezte az új egyház ügyeit. Ennek a jognak határát azonban nem lépte át, hanem az idézett 1204-ik évi nyilatkozatból joggal következtetve az első kinevezések után csak kegyuri jogaival élt. Ez a kegyuri jog — már a fentiek szerint is — nemesak a tisztán királyi alapítású egyházakra terjedt ki. Szándékosan írtuk e szót: „tisztán“, mert meg kell különböztetnünk azokat az egyházakat, amelyeket a király az ország nemeseinek anyagi támogatása nélkül egyedül a saját vagyonából — akár családi, akár a levett lázadóknek a királyra szállt birtoka volt az — alapított, azoktól az egyházaktól, amelyek éppen a szent királynak fent idézett rendeletére épültek. Ezekben az egyházakban: „ruhákról, papi öltözetekről, oltártakarókról a király gondoskodik“.² Nem gondolhatjuk-e joggal, hogy a királynak már a részleges javadalmazás alapján is volt kegyuri joga ezek felett az egyházak felett?

Még csak annyit kell megjegyeznünk, hogy a kegyuraság és a királyi hatalom szervesen összeforrt, s így nem csodálkozhatunk rajta, s ellenérvet nem kövacsolhatunk abból,³ hogy királyaink nem említik oly gyakran a „patronus“, a „kegyúr“ szót.

¹ *Fejér*: I. 398.

² II. k. 34. f. 1. §.

³ *Kollányi*: i. m. 132.

Tagadhatatlan tény, hogy királyaink állandóan részt kérnek az egyház ügyeinek rendezéséből. Ez pedig a királyi hatalomnak, tisztán mint ilyennek jogkörét messze fölülmulja. Maguk királyaink nyilatkoznak arról,¹ hogy a világiak közül egyházi ügyekben senkinek sincs hatalma, tehát nekik sem. A Szent Istvánnak adott apostoli felhatalmazás pedig „a személyes kiváltság természetét bírta és utódaira nem szállott át”.² Nem marad más hátra, mint az, hogy királyaink az ő kegyuri jogaiknál fogva — jogosan természetesen csak az egyház által elismert s megengedett mértékben — intézkedhettek egyházi ügyekben.

Az 1204-ik évi írat³ szerint Magyarországon addig az időig a káptalani választás volt érvényben. E kánoni eljárásnál 3-féle tényező működött közre: 1. a káptalanok választottak, 2. a király hozzájárult a választáshoz, 3. a pápa megerősítette a választottat.

Csak a legritkább esetekben találkozunk olyan jelenségekkel, mikor a három tényező működésében nem volt összhang. A káptalan szem előtt tartva saját egyházának s hazájának érdekeit, természetesen saját tudása szerint — a legméltóbbat igyekezett választani. S mivel tudta azt, hogy a választás csak akkor lesz eredményes, ha ahhoz a király is beleegyezését adta,⁴ még a választás megkezdése előtt igyekezett megtudni, hozzá küldött követei által óhajításait.⁵ A választás ideje, helye, módja az egyházi kánonokban részletesen meg volt határozva. Az ilyen előzetes megegyezéssel választott főpap azután joggal remélhette a királyi hozzájárulást s a pápai megerősítést. A király ritkán tagadta meg hozzájárulását, mert rendszerint az került ki győztesen a választásból, „aki a király kegyeit teljes mértékben bírta”.⁶ Mindjárt az 1204-ik évben érdekes esettel találkozunk. A

¹ Szent István: II. k. 2. f. 1. §. — Kálmán: II. k. 11. f.

² *Franknoi*: i. m. 11. s. kv. 1.

³ *Fejér*: II. 451.

⁴ „regalis assensus”. *Fejér*: II. 404.

⁵ *Fejér*: II. 451.

⁶ *Fejér*: II. 451.

sümegi apátság szerzetesei a király előzetes beleegyezésének kikérése nélkül idegen, külföldi származású szerzetest választottak apátjukká. A király megtagadta jóváhagyását, amit III. Inceze pápának ez ügyben hozzá írt leveléből tudunk: „a királyi hozzájárulást nem akartad megadni, erősítve, hogy csak magyar embernek a megválasztását hagyod jóvá”.¹ Egészen biztosan következtethetjük a levél hangjából, hogy a király itt nem a választás módja, hanem a választott személye ellen emelt kifogást. Királyaink ilyen eljárásával többször fogunk találkozni. Itt nyilatkozik meg a magyar faj-szeretet, egymás megbecsülése, anyagi jólétének előmozdítása. Mindenesetre a katolikus magyar papság s a szerzetestársak lekiesinylése lett volna az, ha kebeléből nem tudnak méltó és alkalmas főpapot, apátot választani. A kisebb javadalmaságú egyházak betöltésénél Szent István korában az egyház álláspontja volt érvényben, mely szerint ez a betöltés a püspök jogköréhez tartozik.

Félre nem magyarázható nyíltsággal beszél erről a II. k. 34 f. „papról pedig a püspökök gondoskodjanak” majd a II. k. 2. f., mely szerint szükséges, hogy „a püspököknek legyen hatalmuk egyházi ügyeiket elintézni.

Már pedig az egyházaknak lelkésszel való ellátása talán csak a legfontosabb egyházi ügy, amelynek elintézése a püspöki jogkörhöz tartozik.

Továbbá az I. esztergomi zsinat 68. cikkelye kimondja, hogy sem egyházi, sem világi ne merjen az istentisztelet végzésére papot alkalmazni, csak a megyés püspök engedélyével.² Mindezeket egymás mellé téve megállapíthatjuk, hogy ebben a korban az egyházi javadalmak betöltése teljesen az egyház szellemében történt.

Ime a kegyuri jog gyakorlata nálunk mennyire nem a nyugati szellemben honosodott meg, hol a kegyurak saját hatalmukból alkalmazták a lelkészeket a birtokaikon épült

¹ „regium prebere noluisti consensum, affirmans quod in alium quam in Ungarum minime consentires“. *Fejér*: II. 447.

² „Nullus clericus, nullus comes, quemlibet clericum suscipiat ad divinum officium tenendum nisi per manum parrochiani episcopi“.

egyházaknál. A német birodalomban éppen ebben az időben törölte el II. Ottó a káptalani választásokat s a megüresedett egyházi javadalmakat önhatalmulag töltötte be. Az egyház sem nézhette az ügyeibe való ily jogtalan és sokszor káros beavatkozást s igyekezett minden rendelkezésére álló eszközzel harcolni ellene. Így megindult a félszázados ú. n. investitura-küzdelem, mely csak 1122-ben, a wormszi concordatumban nyert befejezést. Mindenesetre ennek a harcnak a nyomát megtalálhatjuk a mi történelmünkben is.

A mi királyaink is rövid ideig gyakorolták az investitúrát, mely szerint a pástorbót és gyűrű átnyújtásával a javadalommal együtt a joghatóságot és méltóságot is átruházták az illető főpapra. Ez az investitura azonban nálunk nem volt általános gyakorlat s Kálmán az 1106-ik évben a guastallai zsinaton le is mondott róla.¹

Ha nálunk is általános gyakorlattá fejlődött volna az investatura, joggal kérdehetjük, miért mondott le róla Kálmán minden észrevehető harc nélkül 16 esztendővel előbb, mint a császár; abban az időben, amikor ott, ahonnan a példát vették, még erősen állott a harc? És azután miért mondott le Kálmán az investitúráról minden ellenérték nélkül, holott a wormszi concordatum a császár részére kiváló jogokat biztosított a főpapok választásánál? Mind olyan kérdések, amelyekre más feleletet nem igen lehet adni, mint-hogy nálunk ebben a korban az egyházi javadalmak betöltése, ha fordult is elő egyes kivételes eset, általában a kánonok megállapított rendeletei szerint történt. Így pld. Szent László korából Fraknói is idéz egy oklevelet,² mely a szent királytól alapított zágrábi püspökség betöltéséről szól.

Elfogadhatjuk érvül a mellett a nézet mellett, hogy királyaink a XI. század második felében a főpapok kinevezését és áthelyezését gyakorolták. Bár itt gondolkodóba ejtethet bennünket az a körülmény, hogy a szent király által alapí-

¹ *Endlicher*: 375. *Fejér*: II. 45.

² *Fraknói*: i. m. 18. 1. jegyzet. Rex ... Zagradiensem constituit episcopatum ... quendam boemicum ... nomine Duh. ... eidem ecclesie per suum capellanum delegavit.

tott püspökségnek első betöltéséről van szó. Továbbá nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt sem, hogy épp ebben az időben változik állásfoglalása az investitúra — küzdelemben. Kezdetben teljes szívvel-lelékkel VII. Gergely mellé állt s szövetekezett IV. Henrik ellenfelével is, Rudolfal. Tehát ebben az időben — 1092-ig már állásfoglalása miatt sem gyakorolhatta az investitúrát. Csak mikor VII. Gergely halála után II. Orbán nem helyeselte hódító politikáját s igazságtalannak mondta Horvátország megszerzését, fordult el a pápától s kötött egyezséget annak ellenfelével, IV. Henrikkel. De még ily körülmények között sem ragadtatta el magát annyira, mint új szövetséges társa. Törvényei a katolikus vallásnak igazi nemzeti jelleget s nagy népszerűséget szereztek.

Féltő szeretettel gondoskodott az egyházak jólétéről és vagyonáról. Aki egyházat épít s ennek részére javadalmat ígért, de ezt meg nem adta, a püspöknek hatalma van, őt ígéretének teljesítésére bírni: „kinék ha valaki ellenmond, legyen bírāja a király”.¹

Ime a közjogi természetű általános királyi kegyuri jognak ez is egyik bizonyítéka. A kegyuri pereknek perdöntő utolsó fofma a király ítélete

Értekezésünk szempontjából különösen érdekes a 7. fejezet, mely a háborús időkben elpusztult templomok felépítéséről szól s így végződik: „könyvekről a püspök gondoskodjék”.² Itt már a püspök nem gondoskodik a lelkészeről is, csak a könyvekről. Ezt megérthetjük, ha figyelembe vesszük, hogy ebben az időben már kifejezetten tiszta nemesi alapítású egyházakkal is találkozunk, amelyeknek földesurai minden bizonnyal kegyuri jogokat is gyakoroltak.

Szent Gellért életírója beszéli, hogy midőn a szent életű püspök elfoglalta a csanádi püspökséget és apostoli buzgalommal látott egyházmegyéje vezetéséhez, mindjárt kezdetben mutatkoztak fúradtságának üdvös gyümölcsei. Egy alkalommal

¹ I. E. 5. f.

² I. E. 7. f.

ugyanis a templom védőszentjének. Keresztelő Szent Jánosnak ünnepén szent Gellért hívására nagy sokaság jött Csánádra az egyházmegye minden részéből, és ő szép beszédben oktatta és buzdította a megjelenteket a keresztény vallás főigazságaira. Ennek hatása alatt az istentisztelet végeztével 100 nemes járult eléje azzal a kérelemmel, hogy miután ők egyházakat szeretnének maguknak építeni, jelölje ki ezek helyét és szentelje fel mellettük a coemeteriumot, hogy ide temetkezhessenek.¹

Szent László könyveiben ezeken kívül világosan láthatjuk a cura beneficii-t. „Ha valaki a papok közül az egyház javait . . . eladja, vagy gondatlanságból elvesztegeti, térítse meg az egyháznak háromszor“;² valamint az egyháznak adott javakról³ s ezek megtalálásáról⁴ szóló fejezetekben.

Utódja Kálmán király a császár előtt — 1122 — 16 esztendővel mondott le az investitúráról a guastallai zsinatra — 1106 — küldött nyilatkozatában. Ezen nyilatkozata szerint aláveti magát az isteni törvénynek s az Ő segítségével óvakodni fog mindattól, ami a főpapok választásában kevésbbé történt kánoni módon. A nagy király uralkodása alatt tehát teljes egészben visszaállott a kánoni eljárás, győzelmeskedett az egyház álláspontja. Külön fejezetekben biztosítja a püspökök kizárólagos intézkedési jogát egyházaikat illetőleg „Senki az ispánok vagy vitézek közül ne tulajdonítson magának hatalmat az egyház ügyeiben, hanem csak egyedül a püspök“.⁵ „Senkinek a világiak közül ne legyen hatalma az egyházban“.⁶

Uralkodása alatt találkozunk először a magyar történelemben az egyháznak azzal a régebbi szokásával, hogy a főpapot a papság és nép közösen választja. „A püspököt . . .

¹ *Kollányi*: i. m. 135. l.

² I. k. 6. f.

³ I. k. 23. f.

⁴ I. k. 24. f.

⁵ I. k. 65. f.

⁶ II. k. 11. f.

kit a papság és a nép választ, meg fogom erősíteni“, mondja Trau város polgárainak.¹

Amit Kálmán a guastallai zsinatra küldött követei által ígért, meg is tartotta. Hogy az előbbin kívül csak egy példát említsünk, Arbe sziget lakóit biztosította arról az elhatározásáról, hogy a püspökök és apátok választásába semmi módon sem fog befolyni.²

Tehát még a kisebb javadalmak — tam ecclesiarum — szabályszerű betöltését sem fogja akadályozni.

Kálmán utódainak uralkodása alatt lép előtérbe az a törekvés, hogy az egyház fölött mind nagyobb és nagyobb hatalmat ragadjanak magukhoz. II. Gyécsa azonban megígéri, hogy a pápa megkérdezése nélkül a főpapokat sem letenni, sem áthelyezni nem fogja, sem pedig ezt másoknak meg nem engedi.³

Mivel, mint láttuk, királyaink nemesak az általuk alapított egyházakban gyakorolták a kegyuri jogokat, hanem voltak más természetű kegyuri jogaik is, azért röviden foglalkozni kell e fejezet keretében azzal a kérdéssel is: hányféle kegyuraság volt királyaink kezében?

1. A magyarországi érsekségeket és püspökségeket kivétel nélkül mind, a prépostságokat, apátságokat legnagyobbbrészt királyaink alapították. Utóbbiakat királyi prépostságoknak és apátságoknak ⁴ nevezték. Ezek felett gyakorolták királyaink első sorban kegyuri jogaikat.

2. Mivel továbbá az országban a legtöbb karhatalom királyaink kezében volt, a legbiztosabb védelmet ők nyújthatták, azért kegyuraink, különösen ha fiú örökösük nem volt, szívesen ruházták az általuk alapított egyházak kegy-

¹ *Fejér*: II. 46. A nép választó jogát később a káptalanok teljesen megszüntették.

² „Decrevimus . . . investituras tam ecclesiarum, quam episcoporum et abbatum absque regis consilio, quemadmodum fuisse probavimus, fieri debere“. *Fejér*: II. 57.

³ Absque auctoritate et consilio eius — sc. papae — deposicionem seu translacionem episcoporum non faceret vel fieri permitteret. *Fejér*: II. 181.

⁴ Regales praepositurae . . . *Fejér*: II. 404.

uraságát királyainkra.¹ Királyaink ezekben az egyházakban is gyakoroltak kegyuri jogokat. IV. Béla mondja a Márton bán adományából kegyurasága alá jutott sági monostorról: „Mint kegyura és védője, különös pártfogásomba veszem”.²

3. Voltak olyan egyházak is, amelyeknek kegyurasága magszakadás címén jutott a király kezére. Ilyenkor ugyanis az az elv uralkodott, hogy valamely nemzetség kihaltával ennek birtokai mindenestől a királyra háramlanak.

Viszont, ha felségsértés miatt a kegyurat fej- és jószágvesztésre ítélték, kegyurasága szintén a királyra szállott. Így kapta István ifjabb király az 1267. évben Péter comes faluját s az itt levő monostort.³

4. De viszont láttuk azt is,⁴ hogy királyainknak nemcsak az általuk alapított egyházakban, de a többi egyházakban is voltak kegyuri jogaik. Ez volt a közjogi természetű általános királyi kegyuraság. Így tehát királyainknak kezében négyféle kegyuraság volt. Az első három esetben egyenesen személyüket illette a kegyuri jogok gyakorlata, míg ez utóbbiban csak általánosságban, mintegy másodsorban gyakorolták azt.

E fejezetnek utolsó pontjában arról kell még beszélnünk, hogy mikor, mely időben kezdik használni a „patronus” kifejezést. Először Radó nádornak 1057. évi oklevelében olvashatjuk, melyben a száva-szent-demeteri monostor kegyuraságát, a pécsi püspöknek engedi át.⁵ Pauler azonban ennek az oklevélnek a hamisságát kimutatta,⁶ s így bizonyítani mi sem tudunk belőle. Biztos kezdetét megállapítani nem tudjuk, de a XII. század második felében már általánosan használják úgy a *patronus*, mint a *patronatus* szót.

¹ Fejér: I. 398.

² Fejér: IV. III. 435. Tanquam patronus et defensor in nostram recepimus protectionem specialem.

³ „Quae ab eodem propter notam infidelitatis sue manifestam, quae nota toti etiam regno fuit, alienata et ad manus nostra devoluta”. Fejér: IV/III. 409.

⁴ L. 24. s. köv.

⁵ „Temporale dominium . . . quod patronatum vocant”. Fejér: I. 396.

⁶ Pauler: A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt. II. 591.

II.

Az egyház álláspontjának győzelme a kegyuri jogok gyakorlatában.

III. Sándor bullája. — III. István 1169-ik évi oklevele. — III. Ince pápa kegyuri politikája, egyezsége Imrével. — A kegyuri jog II. András s IV. Béla uralkodása alatt. — A telepesek, vendégnópok kegyuri jogai. — A pápai rezervatiók kezdete. — Az 1279-ik évi budai zsinatnak a határozatai. — A ius spolie III. András uralkodása alatt.

A kegyuri jogok történeti fejlődésének tárgyalásánál új korszakot kell kezdenünk III. Istvánnak 1169-ik évi oklevélével, amely a két magyar érseknek, az összes püspököknek és főpapoknak, valamint a többi egyházi személyeknek szól.

Mielőtt ennek az oklevélnek részletesebb elemzéséhez fognánk, nem kerülheti el figyelmünket egy külső jelenség. Az egyházat ebben az időben III. Sándor pápa — 1159—1181. — kormányozta. Az a III. Sándor, aki szabatos törvényekbe foglalta a kegyuri jogokat. Megállapította mindenekelőtt, hogy a kegyuri jog „ius spirituali annexum”, tehát elbírálására, megítélésére tisztán az egyházi bíróság illetékes. Semmisnek nyilvánította a világiak minden önhatalmú intézkedéseit az egyes egyházak felett s kizárta a kegyurat minden egyházi természetű rendelkezésből. A lelkészek csak a püspök behelyezése s nem a kegyúr rendelkezése alapján vehették át egyházaik vezetését.

Kimondta, hogy a kegyuri jogot nem lehet eladni és megvásárolni s hogy a jövedelem kezeléséről a javadalom üresedése esetén nem a kegyúr, hanem a püspök gondoskodik.¹

¹ Kollányi: i. m. 11—12. o.

Szükséges volt megemlékezni ezekről a törvényekről, mert érdekes átmenetet alkotnak a kegyuri jog történetében oly fontos pápai reservatiókra. Mindinkább kezd érvényesülni az a felfogás, hogy az egyházban az egyházé minden hatalom s a világiak lelki hatalmat nem adhatnak, mivel azokkal maguk sem rendelkeznek. De meg kellett e törvényekről emlékezni azért is, mert ezeknek a szelleme nyilatkozik meg III. Istvánnak most tárgyalás alá kerülő oklevelében, tehát a magyar kegyuri jog történetében is.

III. István oklevelének bevezetésében említi azokat az okokat, amelyek az oklevél kiadására késztették. Az igazság és hála érzete az örök Király iránt, akitől ő a királyi fölség magas méltóságát nyerte s aki megkívánja, hogy azokra, amik valamiben az egyházhoz és a kereszténységhez tartoznak, nagy gondnal és körültekintő óvatossággal ügyeljen. Ezért követi ő is atyjának, II. Gyécsának példáját s kijelenti,

1. hogy Sándor pápa, vagy az ő utódainak helyeslése és beleegyezése nélkül a püspököket sem letenni, sem áthelyezni nem fogja, sem pedig másnak ezt cselekedni meg nem engedi. Joggal feltételezhetjük tehát, hogy elődei közül többet megtévesztett a Nyugat példája s félretéve az ősi hagyományos szokást, sokkal több joggal intézkedtek egyházi ügyekben, mint a mennyit a kegyuri jog valóban kifejez. Ezt a jogtalan és sokszor káros hatású eljárást szünteti meg az oklevélnek fenti kitétele.

2. Szól azután az egyházi vagyonról s mivel a cura beneficii az ő vállain nyugszik, megígéri, hogy a püspökök halála után a javadalom gondnokaiul csak tisztességes, megbízható egyházi férfiakat fog megtenni s nem világiakat. Azok majd az egyház érdeke s nem a saját kényük-kedvük szerint fogják kezelni a javadalmat, amelynek időközi jövedelmét az egyházak javítására, a szegények, özvegyek és árvák segítésére, gyámolítására fogják fordítani.

3. Intézkedik a kegyuri hasznos jogokról is, midőn kinyilatkoztatja, hogy ő maga és utódai soha semmit sem fognak lefoglalni az egyházak javadalmából a maguk javára, kivéve azt az esetet, ha ellenség támadná meg az országot.

határait, vagy más sürgős szükség követelné ezt. Akkor is csak a püspökök tanácsára s az ő hozzájárulásukkal fog ezen a módon segíteni anyagi szükségén.

4 Amit az első pontban a püspökről mondott, ugyanazt ismétli a prépostokról és apátokról. A királyi prépostokat és apátokat sem fogják letenni méltóságukról, ha csak kánoni eljárással nem marasztalják el őket valami vétségben.

5. Hogy az egyház álláspontjának győzelme teljes legyen, a kalocsai érsek, a püspökök, a királyi prépostok és apátok is lemondanak arról, a kánonellenes szokásukról, hogy az egyházi javadalmasokat kinevezzék, letegyék s az egyházi javadalmakat rendeltetésüktől elvonják.¹

Így tehát a király és a főpapok lemondtak kegyuri jogaiknak helytelen, az egyház érdekeivel teljesen ellentétben álló érvényesítéséről s a javadalmi állások betöltésénél megint a VII. Gergely-féle elvek jutottak érvényre. Nálunk ez a lemondás minden észrevehető harc nélkül, könnyen ment végbe, mert egészen más helyzete volt itt az egyházi javadalmaknak, mint a germán államokban, amelyeknek uralkodói és főpapjai szolgáltatták a rossz példát. Ott az egyháziak kezén sok világi hűbérbirtok is volt, amelyek a tulajdonképeni egyházi vagyonnal úgy összevegyültek, hogy őket egymástól elválasztani már nem tudták. Így az uralkodók is kegyuri jogaik mellett, mint valódi hűbérurak sokkal több joggal szólhattak és szólottak be az egyház ügyeinek intézésébe. Náluk legtöbb bajt az egyházi és hűbérbirtokoknak ez a „vegyes házassága”² okozta. Ezzel ellentétben a magyar királyok soha sem voltak az egyházi birtokoknak hűbérurai, csak kegyurai és védői s mint ilyenek kértek maguknak részt a javadalmi ügyek elintézéséből; s ha fordultak is elő esetek, mikor jóval túllépték az egyház által szabott határt, tévedésüket készséggel beismerték, s igyekeztek azt jóvátenni.

Ily értelemben kell felfognunk III. Istvánnak most tár-

¹ *Endlicher*: Monumenta Arpadiana. 375; *Erdélyi*: i. m. 29.

² *Erdélyi*: i. m. 7.

gyalt oklevelét, mely beismeri a tévedést s mindjárt orvosolja is, elfogadva ismét az akkor érvényben lévő, természetes egyházjogi elveket.

Ha látunk is egyes, a kegyuri jog hatásait messze túlhaladó jelenségeket, a királyok önhatalmú intézkedéseit, ezt mind a kor szelleméből magyarázhatjuk meg.

III. István korában áldatlan harc, versengés dúlt a koronáért. A görög udvarban nevelkedő III. Bélát gyanakodva fogadták az ország függetlenségét féltő főpapok és nemesek, s az esztergomi érsek, Lukács meg is tagadta tőle a koronázást. Ily körülmények között nem csodálkozhatunk azon, hogy Béla erősebb kézzel, erélyesebben vezette az ország ügyeit s kegyuri jogainak gyakorlásában is át-átlépte az egyház szellemével és elveivel összeférő határt. Mikor uralmát megszilárdította és népszerű lett, visszaállott a régi rend.

Fia és koronájának örököse, Imre, rövid uralkodásának idején a középkor egyik legnagyobb pápája, III. Ince kormányozta az egyházat, aki megakart és meg is tudta védeni a pápaság jogait, sőt ezeket ki is terjesztette.

Imre király rövid uralkodása idejéből származó oklevelek máskülönben is sok értékes anyagot nyújtanak értékezésünk tárgyához.

Mikor az esztergomi érsekséget 1198-ik évben megajándékozta az esztergomi kir. palotával, kiköti, hogy az érseknek kötelessége őt szükség esetén befogadni.¹ Ez majdnem csak üzletszerű szerződés, vagy hűbéri adomány, ámbar a léleküdvösség itt is szerepel a motivumok közt.

1202-ik évben egyezségre lép III. Ince pápával, a királyi prépostságok és apátságok betöltését illetőleg — a választás joga a káptalanok — és monostoroké, a választást a király jóváhagyja s a választottat a pápa megerősíti.

III. Ince kijelenti, hogy a választott mikor a pápai megerősítést kéri, mindig „királyi hozzájáruló levéllel” jelen-

¹ Kegyuri hasznos jog.

jék meg előtte.¹ Ekkor vette át a pápai joghatóság körébe a királyi prépostok és apátok megerősítését, mit eddig az esztergomi érsek végzett.² Uralkodása alatt találkozunk először annak az elvnek nyílt kimondásával, hogy egyházi javadalmat Magyarországon csak magyar ember nyerhet el.³

Tételünket illetőleg döntő fontosságú bizonyítékot szolgáltat az esztergomi érsekséghez tartozó püspököknek s az esztergomi káptalannak 1204-ik évi nyilatkozata: „Magyarországban, mióta a kereszténységet megalapították, egészen az ő korukig a főpapokat mindig a káptalanok választották“.⁴

Ha itt nincs jóhiszemű tévedés, akkor ékesen szóló bizonyítéka volna ez annak, hogy Magyarországon a nyugati példától eltérőleg igenis az egyetemes egyházjognak akkor érvényben lévő törvényei szerint töltötték be a főpapi széket, s ha voltak is egyes esetek, mikor királyaink túllépve kegyuri jogaikat, önkényüleg intézkedtek egyházi ügyekben, ezeket maguk is hibának tartották s igyekeztek jóvátenni. Gondoljunk Kálmán, III. István s Imre példáira.

Imre király uralkodásának utolsó esztendejében — 1204 nagy harc keletkezik az esztergomi érseki szék betöltése körül, az érseki tartomány püspökei s az esztergomi káptalan tagjai között. Imre a káptalan tagjai mellé állott s az ügy eldöntése érdekében három ízben is Rómához fordult. A vitás kérdés eldöntését azonban már nem érte meg. Kiskorú fiának gyámja s helyette az ország kormányzója, András pedig elpártolt Imre jelöltjétől, János kalocsai érsektől. III. Incze, miután látta, hogy az ellenfelek egymással békés uton meg egyezni nem tudnak, „hatalma teljességéből“ János, kalocsai érseket, esztergomi érsekké nevezte ki, s ez egyházmegyéjét közel két évtizeden át kormányozta.⁵

Így hatalmas lépéssel közeledik a kegyuri jogok történetében egy új kor, a pápai javadalom-adományozások-

¹ *Fejér*: II. 404. „cum litteris regalis assensus“.

² U. o.

³ *Fejér*: II. 447.

⁴ *Fejér*: II. 459.

⁵ *Fraknói*: i. m.: 28—30.

nak, a reservatióknak kora. Ez fűződik III. Inceze nevéhez. Jóllehet a fenti esetet még szorosan nem számíthatjuk ide, mert III. Inceze itt nem mellőzte a közvetlen egyházi hatóságot s a király kegyuri jogát.

II. András is kegyuri jogát csak a káptalani választáshoz való hozzájárulás s a szent székhöz való folyamodás alakjában érvényesítette. Ezt látjuk a kalocsai érseki szék betöltésénél, az 1206-ik évben, mikor a király a káptalan választottja Berthold megerősítéséért a pápához folyamodik,¹ aki másfél évvel a választás után Bertholdot meg is erősíti.² Itt ugyan Andrásnak családi politikája érvényesült, de ez értekezésünk tárgyára semmi befolyást nem gyakorol.

A közjogi természetű általános királyi kegyuraság mellett szól II. Andrásnak 1217. évi kijelentése, melyben arról beszél, hogy ő a magyarországi összes egyházaknak, de különösen azoknak szükségeiről, hiányairól tartozik gondoskodni, melyek a kegyuri jog alapján kiválóképen az ő gondoskodása alá tartoznak.³

Kollányi az ellenkezőjét igyekszik ebből a nyilatkozatból kiolvasni, s azt mondja: „ha a király nemesak legfőbb oltalmazója lett volna országa összes egyházaiknak, hanem valóságos egyetemes kegyura, nem mondhatta volna, hogy azon egyházakat, a melyeknek kegyura a többinél jobban, hathatósabban kell segítenie“.⁴

Ezzel szemben azonban, eltekintve attól, hogy a közjogi természetű általános, egyetemes királyi kegyuraság nem zárja ki, hanem inkább támogatja jogaiban a magán kegyuraságot, könnyen érthető az a „specialis cura“, a különös gond, a különleges joghatóság, melyet a királyi alapítású vagy bármi

¹ *Fejér*: II. 29.

² U. a.: II. 51., 53.

³ „cum itaque cunctarum ecclesiarum in regno nostro Christo, militantium, illarum tamen maxime quarum specialis cura jure patronatus nos attrahit, divinae pietatis intuitu curis et defectibus diligenter ac devoto et circumspecte providere teneamur“. *Knauz*: I. 212.

⁴ *Kollányi*: i. m. 143–144. o.

címen ¹ különös kegyuraságuk alá tartozó egyházakban királyaink gyakorolnak.

Ezeknek az egyházaknak ők a kizárólagos kegyurai, tehát „jobban, hathatósabban“ kell segíteniök, védeniök saját egyházaikat, mint a többiekét, amelyeknek úgy is vannak külön kegyuraik, akik egyházukban ugyanazt teszik. Ez nemesak az ő „különös joguk“, de kötelességük is, mert enélkül elárulva, pusztulásnak indulna egyházuk. E mellett azonban az összes magyar egyházak — *cunctarum ecclesiarum* bajainak megszüntetéséről, hiányáról is szorgosan és körültekintően kell gondoskodniok. A közjogi természetű általános királyi kegyuraság mellett bizonyít a két különböző kegyuraság összehasonlítása: a kir. kegyuraság alatt levő egyházaké, t. i. a hol a király különös joghatósággal, „*specialis cura*“-val gyakorolja kegyuri jogait s a többi egyházaké, amelyekről szintén gondoskodik, de már nem azzal a különös gonddal, „*specialis cura*“-val, mert ezeknek saját kegyurai gyakorolják ily módon jogaikat.

Hogy pedig királyaink mily élénk tudatában voltak annak, hogy nekik, mint kegyuraknak az egyházi javadalmakat védeniök kell, s kötelességök jóvátenni hibájokat, ha abból akár szorult anyagi helyzetük miatt, akár gonosz tanácsosaikra hallgatva, valamit jogtalanul eltulajdonítottak, fényes tanubizonyyságot tesz II. Andrásnak 1212. évben kelt oklevele. Ebben visszaadja a budai egyháztól a gonosz rágalmazók tanácsára hallgatva jogtalanul — minus licite — elvett javakat s az egyház azután háborítatlan békében élvezi, akár csak a saját ruháját — *tamquam vestis propria* — a királyok által neki adományozott birtokokat.²

Ezek szerint királyaink nem igen törekedtek arra, hogy kegyuri jogaikat a megengedett határon túl kiterjesszék.

II. András uralkodása alatt a kegyuri jog történetében fontos változással találkozunk. A pápák ugyanis mellőzve a kegyurak jogait s a káptalani választást, az egyes javadal-

¹ L. 34. l.

² *Batthyány*: *Leges ecclesiasticae regni Hungariae*. II. 299.

makat önmaguk adományozták, mert úgy gondolták, hogy az Egyházban minden hatalom, kizárólag az egyházfő kezében összpontosul. Ekkor kezdődik a pápai javadalom adományozások kora, melyet külön fejezetben fogunk tárgyalni.

II. András utóda, IV. Béla uralkodása idejéből fennmaradt okleveleink is igazolják azt, hogy kegyuraink míg egyrészt igyekeztek megmaradni jogaik gyakorlásában a kijelölt határok között, addig másrészt féltékenyen is őrizték és védtek azt.

Ebben a korban is a káptalani választás, királyi jóváhagyás s pápai megerősítés útján, tehát a Magyarországon azelőtt is szokásos módon töltötték be azokat a javadalmakat, amelyeknek betöltését a pápák nem tartották fenn maguknak. Így választotta meg 1243. évben az esztergomi káptalan érsekévé Vancsai István váci püspököt, aki úgy a királyi jóváhagyást, mint a pápai megerősítést is elnyerte.¹

IV. Béla azonban nemcsak gyakorolta kegyuri jogait, hanem féltékenyen is őrizte azokat. Az 1245. évben panasszal fordult Rómához, hogy a veszprémi káptalan Zelandot választotta meg püspökévé, akit az esztergomi érsek meg is erősített, bár ő a választáshoz való hozzájárulását megtagadta.²

Ebben a korban új osztállyal találkozunk, mely királyi kiváltság alapján kegyuri jogokat kapott. Hazánkban sok olyan terület volt, amelyet előbb vagy egyáltalán nem, vagy csak gyéren laktak. Szívesen látták tehát azokat, akik akár a népesebb vidékekről, akár külföldről ilyen helyeken akartak letelepedni. Érthető okokból különösen a tatárpusztítás után szaporodott meg ezeknek a telepéseknek, vendégnépeknek a száma. Kisebb-nagyobb községet alkottak s királyaink többféle joggal és kiváltsággal ruházták fel őket. Még a tatárjárás előtti korban, 1238-ik évben kapják a nagyszombati hospesek IV. Bélától azt a kiváltságot, hogy plebánosukat

¹ Knauz: I. 353.

² Theiner: I, I. 193.: „Alii prelati et clerici eiusdem regni, post vastitatem datam a Tartaris, jura et libertates ipsius regis pro sua diminunt voluntate.

szabadon választhatják.¹ Ugyanezt a jogot nyerik az 1242-ik évben a budai és pesti hospesek kibővítve azzal, hogy az általuk választott plebános, az ő akarata ellenére, még káplánokat sem alkalmazhat.²

Ennek a kiváltságnak az alapján a községek s később a városok lakói „tanquam veri et justi patroni”³ tekintették magukat, kiket a kegyuri jog a maga teljességében megilletett, tehát nemcsak a plebánosválasztás joga, hanem a többi tiszteletbeli és hasznos jog, valamint a kegyuri kötelesség is.

Nemcsak királyaink, hanem a többi főpapok s világi kegyurak is megajándékozták a kegyuraságuk alá tartozó egyházak telepes népeit a szabad lelkészválasztás jogával. Így Albert jászói prépost szerzetes társainak hozzájárulásával az 1243-ik évben a jászói egyház népeinek azt a kiváltságot adta, hogy papját szabadon választhatta. Célja az volt, hogy ezáltal is növelje hiveinek számát.⁴

Itt kell megemlékeznünk IV. Bélának arról az eljárásáról, hogy Kálmán példája után indulva, a királyi vagyon, hatalom és tekintély helyreállítása céljából ő is hozzálátott „a királyi örökségek visszaszerzéséhez”.

Erre a felhatalmazást III. Honorius pápa adta meg az 1225. évben II. Andrásnak s Béla ifjabb királynak. „Általános elv — a birtokok visszavételénél — nem az volt, hogy minden várbirtokból nyert adományt vissza kell venni, hanem átvizsgálták az okleveleket, meghallgatták a tanukat, mérlegelték az adományos érdemeit s aszerint ítétek. Az egyházak részére tett adományokat rendszerint helybenhagyták, „mert amit az egyháznak adnak, az a lélek orvossága”. Béla azonban nem mindig kimélte az egyházi vagyont s ezért IX. Gergely pápa az 1236-ik évben figyelmeztette a királyt esküjére, amely szerint az egyházi jogokat megóvjá. Béla azzal mentegette magát, hogy az egyházak részére tett

¹ *Fejér*: IV, 133.

² *Fejér*: IV., I. 327.

³ *Fejér*: X., VII. 561.

⁴ *Fejér*: IV., I. 306.

adományokat is meg kellett vizsgálnia, ha szigorúan akart fellépni másokkal, a világiakkal szemben.¹

IV. Béla tehát tényleg vissza is élt kegyuri hatalmával, de ezt részben menteni tudjuk. E visszafoglalások „érintettek ugyan az egyházak birtokait és jövedelmeit is, de csak az ok nélkül és fölöslegesen adottakat”.²

Azon pedig nem csodálkozhatunk, hogy sok esetben, egyrészt a vizsgálat túlbuzgósága, másrészt talán tényleg rossz szándék miatt az egyes egyházak jogos tulajdonában levő birtokokat is lefoglalta. Belátva azonban tévedését, igyekezett hibáját jóvátenni. Így 1248-ik évben az egri egyháztól elvett tizedek helyett bizonyos földrészeket ad:³ 1269-ik évben pedig a veszprémi egyháztól elvett birtokokat adja vissza, mert belátta, hogy azok elvételével méltatlanul járt el az egyházzal szemben.

Most pedig „az ezáltal kinzott lelkiismeretünk terhét illő elégtétellel akarjuk üdvösen kiengesztelni”.⁴ E visszaadásnak ugyan más oka is volt, fia halálát Isten haragjának tartotta s ezt akarta általa kiengesztelni.

De máskülönben is IV. Béla e visszafoglalásokhoz a pápától kért felhatalmazást; s ennek a felhatalmazásnak elnyerése is bizonyítja azt, hogy a kegyurak anyagi szükségben egyházaiktól várhatnak s tényleg kapnak is segítséget.

Igy fogva fel a IV. Béla kori egyházi vagyon visszafoglalást, mindjárt más színben látjuk annak a királynak eljárását, akinek köszönhetjük a romokból felépült második keresztény Magyarország megalapítását.

Másrészt azonban tekintetbe kell vennünk az ország állapotát is. IV. Béla halála s V. István rövid uralkodása után a gyenge IV. László uralma következett. Örökös palota forradalmak, kormányválságok között az oligarchák féktelen hatalmaskodásai, a kunok garázdálkodásai az egyház érdekeit nagyon is háttérbe szorították.

¹ *Erdélyi*: i. m. 33.

² *Erdélyi*: u. o.

³ *Fejér*: IV. II. 20.

⁴ *Fejér*: IV. III. 496.

Ebben a korban találkozunk először a ius spoliival, de nem mint igazi joggal, hanem mint visszaéléssel. 1274 ik évben Henrik löcsei és Konrád leibiczi plébánosok bepanaszolják a szepesi ispánt IV. László királynál, hogy az elhalt papok hagyatékait önkényesen lefoglalja a maga számára.¹ László ugyan elítéli az ispán eljárását s eltiltja őt ettől, de arra már nem volt ereje, hogy a mind jobban elhatalmasodó nemeseket megfékezze s az egyes egyházakat velük szemben megvédelmezze.

Ilyen körülmények között tartott zsinatot Fülöp fermói püspök 1279. évben Budán. Különös érdekességet kölcsönöz a zsinati határozatoknak az, hogy nem a világi kegyurakat bünteti, ha azok nem az egyház törvényei szerint járnak el a javadalmak betöltése körül, hanem az egyháziakat tiltja el az ilyen javadalmak elfogadásától.

Ez érthető is. A mind jobban elhatalmasodó világi kegyuraktól nem várhatta a zsinat azt, hogy határozatainak alávetik magukat.

A zsinat azért szigorúan megtiltotta, hogy bárki apátságot, prépostságot, plébánia-, vagy kápolna-javadalmat világi kézből elfogadjon; az érsekeknek és püspököknek meghagyta, hogy az új javadalmasokat csak akkor erősítsék meg, ha előbb ezek kánonszerű megválasztásáról vagy bemutatásáról s azután egyéni tulajdonságairól maguknak biztos meggyőződést szereztek.²

A zsinat eszerint nem érintette a kegyurak jogait, amelyek őket valóban megillették.

Ezzel a határozattal az egyháziak életébe a papok erkölcsébe, amelyek magukon viselték a romlott kornak bélyegét, akartak egy kis egyházas szellemet bevinni. Céljuk volt: méltatlanok, erkölcsükben züllött, kellő tudománnyal nem rendelkező egyháziak javadalomhoz ne juthassanak.

A zsinat további határozataiban, mint Magyarországon régen elterjedt pestisről emlékezik meg a világiaknak ama

¹ Fejér: V. II. 177.

² Péterfy: Sacra concilia ecclesiae romano-catholicae in regno Hungariae I. 109.

szokásáról, hogy a monostorokat, egyházakat és ezek birtokait a kegyuraság rosszul, jogtalanul értelmezett ürügye alatt maguknak lefoglalták. E súlyos bajt mindjárt orvosolni is akarja, kiközösítéssel sújtva mindazokat, akik hat hónap alatt vissza nem adják az egyháznak a tőlük lefoglalt javakat.¹

Eltiltja a világiakat attól is, hogy erőszakosan töltsék be a javadalmakat addig, míg azok törvényesen meg nem üresedtek.²

Legszigorubb törvényeit azok ellen a kegyurak ellen hozta, legyenek „bármily magas rangban, méltóságban, állásban”, akiknek valamely monostor, vagy más egyház kegyuraságát engedték át s akik a kegyuri jog határait messze felülmúló módon zsarolják az így kegyuraságuk alá jutott egyházakat. A zsinat megtiltja az ilyen kegyuraknak, hogy egyházaikat zsarolják, ezekben a kegyuraság címén valakit önkényileg behelyezzenek, vagy onnan elmozdítsanak. E tilalomnak áthágóit tiltsák el a templomlátogatástól és a szentségekhez való járulástól mindaddig, míg a püspök őket fel nem oldozta.³

Bármennyire üdvösek voltak e határozatok s akárhogy is akarták az egyház érdekeit szolgálni, az ország állapota korántsem volt olyan, hogy a zsinat intézkedéseit minden téren érvényre lehetett volna juttatni. Legalább erre engednek következtetni a Gentilis biboros, pápai követ által az 1309-ik évben Budára összehívott zsinatnak még szigorubb rendszabályai. Az Árpádház utolsó királyának, III. Andrásnak uralkodása alatt is nagyon keveset javult az ország helyzete. A király, bár szép tervei voltak, azokat korai, váratlan halála miatt végre nem hajthatta. Hoztak ugyan törvényeket, de nem volt elegendő erejük azok végrehajtására. Így az egyház sem remélhette, hogy valami üdvös változás következik az ő életében. Az 1298. évi budai országgyűlésnek határozataiból megállapíthatjuk, hogy a ius spoli

¹ U. o.: 118.

² U. o.: 119.

³ *Endlicher*: 588.

éppen III. Andrásnak uralkodása alatt kezd elterjedni.¹ S hogy maga a király adta erre a példát, következtethetjük ugyanannak az országgyűlésnek szavaiból: Az elhalt püspökök javait sem a király, sem pedig senki más le nem fog lathatja.²

¹ „Ab antiquo ordinata declaramus, ut tempore vacationis bona et possessiones ecclesiarum non per dominum regem, vel ab eo missum, nec per eos, qui se nominant parochianos, occupentur, spolientur ac ledantur in parte, vel in toto“. *Endlicher*: 636.

² „Bona eciam decedentis episcopi dominus rex, vel quelibet alia persona rapere non possit“. Ugyanott 637.

III.

A pápai javadalom-adományozások kora.

A reservatiók jogi természete, kezdete hazánk történelmében. — A kegyuri jog anjoni I. Károly és Nagy Lajos uralkodása idején. — A káptalani javadalmak. — A pápai reservatiók korának méltatása.

Már II. András korában találkozunk a pápáknak azzal a kísérletével, hogy mellőzve a kánonszerű javadalombetöltés rendes módjait, a káptalani, konventi választást, kegyuri bemutatást, püspöki megerősítést stb., az egyes javadalmakra önhatalmúlág nevezték ki saját jelöltjüket. Ez eljárásukban azon tudatra támaszkodtak, hogy az egyház fejének kezében összpontosúl minden hatalom s az összes egyházakban létező, bármely hivatalról való rendelkezés főjoga őket illeti. Az pedig emberileg is könnyen érthető, hogy a pápák az ilyen javadalmakat első sorban a környezetükben levő egyházi személyeknek adták.

A hatalmas szellemű III. Inceze egyengette az utat s igyekezett hatalmi körét a kegyuri jogok terén is bővíteni. Így „hatalma teljességéből“ nevezte ki János kalocsai érseket.¹

Ezt ugyan nem számíthatjuk a szigorú értelemben vett pápai javadalom-adományozások esetei közé, mert a pápa ezzel a kinevezéssel egy hosszú s áldatlan kánoni peres eljárásnak vetett véget s ez esetben még megtaláljuk a káptalani választást s a királyi jóváhagyást is. Ez csak előkészítője volt a következő kornak.

1225-ik évben III. Honorius az aradi prépostságra, káplánját, Capucius Jánost nevezte ki.

¹ *Knauz*; i. m. 180.

Bár elismerte a királyi kegyuri jogokat, de azok gyakorlását be nem várta, s utólag kérte hozzájárulását. II. András ezt megtagadta, aminek eredménye az lett, hogy a pápa jelöltje visszalépett.¹

Ilyen eredménytelen kísérlet után az 1230-ik évben egy különös esettel találkozunk. A pápa a váradi püspökválasztás alkalmával jelöltet állított káplánja, Primogenitus személyében. Ennek megválasztása sem sikerült, mert a többség Benedek, esztergomi kanonokot választotta meg, aki a királyi jóváhagyást s az érsek megerősítését is elnyerte. A pápa jelöltjének hívei Rómához fordultak s a pápa természetesen Primogenitus mellett döntött, aki így sem tudta a püspöki széket elfoglalni.

Hosszú per keletkezett, amelynek csak Primogenitus halála vetett véget.² Ez idő után azonban már határozottabb formában jelentkezik a pápáknak az a törekvése, hogy az egyes javadalmaknak adományozó jogát maguknak tartják fent, ezekre nézve az egyházi testületek választó, a kegyurak bemutató, vagy hozzájáruló jogát felfüggesztik.

IV. Kelemen[†] az egész egyházra érvényes törvényt hoz, hogy a római kuriánál elhalt javadalmas után megüresedett javadalmakat kizárólag csak a pápák adományozhatják s ily esetben senki a talán őt illető betöltési vagy bemutatási jogot a pápa külön és határozott engedélye nélkül, érvényesen ne gyakorolhassa.³

VIII. Bonifác azt a törvényt megtoldva azzal a rendelkezéssel, hogy egyes esetekben még a főpap életében az utód kinevezését fenntartotta magának s megtiltotta a káptalanoknak, hogy ilyenkor választási jogukkal éljenek.⁴

Később XII. Benedek még jobban kiszélesítette a reservatiokat, a pápának tartva fent az általuk kinevezett, vagy áttett főpapok távozásával megüresedett javadalmaknak a

¹ Theiner: I. 62. 72.

² Theiner: I. 177.

³ C. 2. de praeb. in VI-to (III. 4.)

⁴ C. 1. de praeb. in Extra: comm. (III. 7.)

betöltését; a bíborosok s a magasabb kuriai tisztviselők javadalmainak az adományozását.¹

A magyar kegyuri jognak a története a XIV. században a legszorosabb összeköttetésben van a pápai reservatiokkal. Királyaink bár elvben elismerték ezeknek jogosságát, a saját kegyuri jogait is védtek s egyes esetekben csak akkor tekintették érvényesnek a pápai javadalom-adományozást, amikor ez az ő szándékaikkal és érdekeikkel is megegyezett. Így nem ritkán került összeütközésbe a pápai és királyi hatalom, bár kölcsönös megértéssel ezt kerülni igyekeztek.

A XIV. század elején áldatlan állapotok uralkodtak hazánkban. Gyenge királyok kormányzása, pártoskodás, az oligarchák féktelen túlkapásai már-már a lejtő szélére vitték az országot. Ily nehéz körülmények között választották királylyá I. Károlyt, V. Kelemennek a jelöltjét. A pápa pártfogásával — de nem kinevezésével — nyerte el a magyar királyi koronát. Innen magyarázhatjuk meg azt a tényt, hogy Károly kegyuri jogait V. Kelemen uralkodása alatt ezzel békés egyetértésben gyakorolta, s fékezte önkényes hajlamait az egyházzal szemben. Így folyamodik Kelemenhez 1310-ben a káptalan által győri püspökké választott Miklós prépost kinevezéséért. A pápa ezt szívesen megtette.² Élt tehát javadalom-adományozó jogával, de ennek gyakorlásában tekintettel volt a király kegyuri jogaira is. A király pedig, bár elismerte a reservatiok jogosságát, akaratát mégis tudta érvényesíteni, s így a kölcsönös megértés, amelyre e korban oly nagy szükség volt, csak megerősítette a pápai reservatio szokását s a kánoni választások mellőzését.

E békés egyetértést magyarázhatjuk abból a különösen jó viszonyból, amely a pápa és a király között volt. Károly Kelemennek a pártfogásával jutott a magyar királyi trónra s háláját részben azzal is kimutatta, hogy fékezte önkényes

¹ C. 13. de praeb. Extrav. comm. (III. 2.)

² „Obtentu . . . Caroli Ungariae regis, qui per suas litteras nobis pro te, quem multipliciter in eisdem commendavit litteris, devote ac humiliter supplicavit“. *Theiner*: I. 822.

- uralkodói hajlamait az egyházzal szemben. Kelemen pedig szintén tudta értékelni egy hatalmas magyar királynak jó-akaratú támogatását. Mindez megváltozott a pápa halála után; Károly a kegyuri jogok korlátain túllépve, valósággal zsarnoki módon uralkodott az egyház fölött. Érdekes világosságot vet e korra a magyarországi püspököknek 1338. évben XII. Benedek pápához intézett irata, amelylyel kissé bővebben kell foglalkoznunk.¹

Magyarország püspökei panasszal fordulnak a pápához, hogy királyi rendeletre lefoglalják az elhunyt főpapok összes vagyonát (ius spoli) s kihűlt, hideg tetemeiket a puszta földön hagyják és csak ötöd, vagy hatod napra, akkor is mások költségén temetik el. A főpapok hozzátartozóit, udvari papjait s szolgálait, ha kell erőszakkal is arra kényszerítik, hogy összes, bármiképen szerzett vagyonukat szolgáltatassák ki. A világi tisztviselők, akikre a király az üresedésben levő javadalmak gondozását bízta, elpazarolják a jövedelmet, az értékes tárgyakat elhureolják, a szolgálkat kínozzák. A kinevezett főpap a királyi megbízottjának, aki őt javadalmába bevezette, 100 márkát — a gazdagabbak többet, a szegényebbek kevesebbet — tartoztak fizetni. A király az egyes javadalmakat még az illető főpap életében eladományozza s így 23 esztendő óta a káptalani választás értékét veszítette, mert itt is a király fenyegető szavára kellett hallgatni, s nem az ő tanácsadó véleményére. Egyetlen kivételt tesz Lőrincz, boszniai püspök. Így több főpap erőszakkal és megvesztegetéssel nyerte el javadalmát. A kegyuri jogokat is — quavis spiritualia esse censeatur — egészen önkényesen ruházza át gyakran olyanokra, akik az illető egyháznak nem oltalmazói, hanem megrablói . . . Eddig tart tulajdonképen a papság sérelmeinek felsorolása. Az emlékirat többi részében a püspökök az országot ért többi sérelmekről is megemlékeznek s mivel Isten után senki máshoz nem fordulhatnak, a pápát kérik közbenjárásra, úgy azonban, hogy ezáltal a püspökök a király haragját ne vonják magukra.

¹ *Fraknoi*. Oklevéltár a m. kir. kegy. jog. történetéhez 1. 1.

Tagadhatatlanul súlyos természetű sérelmeket sorol fel ez az emlékirat. Nem lehet föltételezni, hogy ezek a vádak minden alapot nélkülöztek volna. Ha jól megfigyeljük az emlékiratot, annak éle, bár elsősorban a király ellen, de azután mindjárt az íratot szerkesztő püspökök ellen is irányul. Ők maguk írják, hogy az utolsó harminc esztendőben, Lőrincz püspököt kivéve, egy főpap sem jutott választás útján javadalmához, mert a királynak fenyegető parancs-
szavára kellett hallgatni s nem tanácsadó véleményére. Már pedig hogy gondolhatjuk azt, hogy a püspökök maguk ellen is ilyen súlyos természetű vádakhoz hozzanak fel, ha ezek nem igazak.¹ Voltak azonban kánonszerű egyházi javadalombetöltések is.² Az 1330. évben a fehérvári káptalan Tatamér alkancellárt választotta meg préposttá. A király a neki bizonyára kedves választáshoz hozzájárult, a pápa pedig a győri püspökre s magyarországi nunciusára bizta a szabályszerű megerősítést.³ Hasonlóképen a győri káptalan, amellyel pedig Károly éles ellentétben állott, a reservatio ellenére is 1337-ben püspököt választott. A választás a király törvénytelen fiára, Kálmán hercegre esett. A választás természetesen tetszett a királynak s a pápa is kinevezte a választottat.³ Így az emlékirattal nem éppen ellentétben megállapíthatjuk, hogy a király nem mindig adományozott főpapi javadalmakat, nem mindig nevezett ki főpapokat önhatalmilag, hanem a káptalan is választott, mikor a királynak is kedvező volt e választás.

A ius spoli, mely III. András korában kezdett terjedni, de amelyet az 1298. évi törvény határozottan megtiltott, Károly korában már általános gyakorlatban volt. Hiába panaszkodtak a püspökök, Károly a ius spoliiról nem mon-

¹ Különösen ő nekik szól: „per intrusiones et simoniacam pravitatem . . . non sine offensa Dei et scandalo iuris . . . nunc prelati existunt“. *Fraknoi*: Oklevéltár 2.

² *Theiner*: I. 543.

³ *Theiner*: I. 614.

dott le, mert azt szorosan az ő kegyuri jogához tartozónak tekintette, amint ezt az 1339. évi pápai írat említi.¹

Hogy milyen hatása volt a püspökök emlékiratának, nem tudjuk. XII. Benedek azt egy levél kíséretében még ugyanazon esztendőben elküldte Károlynak.² A kegyuri jog történetében Károly uralkodásának ez a második része előrevetett árnyéka volt Zsigmond szellemének.

Fia és utóda, Nagy Lajos uralkodása, a nagy uralkodónak fenkölt szelleme s jogtisztelete csendesebb, békésebb életet hozott az egyháznak is. De a kegyuri jog történetében az ő uralkodása nem jelent különösebb változásokat. Uralkodása alatt érte el tetőpontját a pápa javadalom-adományozó joga, ekkor élte fénykorát a reservatio. Kezdetben, egy 1342 évi oklevélből ugyan még azt olvashatjuk, hogy a váci káptalan Mihály pozsonyi prépostot választja püspökének. A pápa a vizsgálattal megbízott Gaucelin fehérvári püspök kitűnő ajánlatára, felmentve őt balszemének — *oculus canonicus* — hibája s a fiatal életkor — 25 éves volt — akadályai alól, a váci püspökség élére állította.³ De azután hosszú időn keresztül okleveleinkben nem olvashatunk a káptalanok választásáról. A pápák az általános reservatiókon kívül minden egyes esetben maguknak tartották fenn a főpapi székek betöltésének a jogát. Így maga VI. Kelemen az 1352. évig „apostoli hatalmának teljességével” 14 püspöki széket töltött be.⁴ S a nagy király meghajlott VI. Kelemen-

¹ „Sub sua (sc. Caroli) et gentium suaram custodia huiusmodi vacationis tempore detineri et quod ipse in huiusmodi custodia et detentione perfruitur iure regio consueto”. *Theiner*: I. 630.

² *Fraknói*: Oklevéltár 4. l.

³ *Theiner*: I., 648

⁴ *Theiner*: I. 672, 679, 680, 681, 683, 700, 706, 713, 742, 765, 774, 775, 776. Különös érdekességet kölesönöz az egyes kinevezési okleveleknek, bulláknak következő kitétele: „provisionem ipsius — sc. vacantis — ecclesie ea vice ordinationi et dispositioni nostre duximus specialiter reservandam, decernentes ex tunc irritum et inane, si secus super hiis per quoscunque quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contingeret attemptari”.

nek apostoli hatalma előtt, de viszont Kelemen is elismerte a király kegyuri jogait.¹

Kelemen utóda VI. Ineze alatt sem változott a helyzet. Legalább erre enged következtetni a pápának 1359. évi februárius hó 21-én a királyhoz intézett levele, amelyben köszönetet mond Lajos királynak azért a szeretetért és tiszteletért, amelyet ez vele s a római egyházzal szemben tanúsított.²

Kissé feszültebb lett a viszony XI. Gergely pápa s Nagy Lajos között, amint ezt a pápának 1374. évi januárius hó 8-án úgy a királyhoz, mint a két érsekhez írott leveleiből megállapíthatjuk. A pápa biztosítja a királyt, hogy óhajának minden dologban, ahol csak teheti, szívesen igyekszik eleget tenni. De egyben felszólítja a két érseket, hogy világosítsák fel a királyt arról, hogy nem szabad az egyházi javadalmak körül olyan jogokat követelni, amelyek meg nem illetik. Mindazonáltal nem zárkózik el a királyi kegyuri jognak a kánoni törvények szerint való gyakorlása elől.³ Így ha fordult is elő olyan eset, mikor a királyi kegyuri jog összeütközött a legfőbb egyházi hatalommal, mindig sikerült az ellentéteket elsimítani. A király tiszteletben tartotta a pápa jogait, ez pedig viszont megtartotta ígérését, amint írja, hogy Demeter erdélyi püspököt Lajos király kérésére helyezi át a zágrábi püspöki székre.⁴

Sajnos, ez a békés egyetértés, amely oly hűségesen jellemezte Nagy Lajos viszonyát a szentszékhez, megszakadt VI. Orbán trónraléptével. Ekkor veszi kezdetét a nagy egyházszakadás, amely a kegyuri jog történetében a pápai java-

¹ „Intendimus tamen in eo, sicut et quibuscumque aliis contingentibus te, ac tuos, huiusmodi patronatus, et quaecunque alia tibi debita illibata ac inconcussa . . . tibi iura servare“. *Theiner* : II. 44.

² *Theiner* : II. 44. A nagy királynak nagy jutalma a pápa elismerő szava : te inter ceteros catholicos mundi principes tamquam peculiarem filium precipue reservatum nobis a Domino . . .

³ Sőt azt írja : omnem suum honorem non solum volumus conservare, sed prout decens fuerit et poterimus, ampliare. *Theiner* : II. 143., 144.

⁴ *Theiner* : II. 159.

dalom-adományozás, a reservatio korának gyors hanyatlását jelenti.

A Nagy Lajos-korabeli oklevelekben számtalan esetben olvashatjuk, hogy a pápák nemcsak a főpapi székeket, hanem a káptalani javadalmakat is apostoli hatalmuk teljességével adományozták. Önként merül föl a kérdés: a reservatiók koráig kit illetett ezen javadalmak betöltésének a joga? Emlékeink nem szólnak arról, hogy ez a jog királyaink kezében lett volna. De arról tudunk, hogy a káptalani javadalmakat az illető főpap adományozta¹ s így a legnagyobb valószínűség szerint őket illette a betöltés joga.

A pápai hatalom bővülésével, a reservatiók korában a pápák a káptalani javadalmak adományozását is maguknak tartották fenn s azokat saját akaratuk szerint osztogatták. Hogy csak egy példát említsünk: VI. Kelemen maga 105 káptalani javadalmat tölt be.² Zsigmond uralkodása alatt a helyzet e téren teljesen megváltozott. Erről a következő fejezetben.

Ha tekintetbe vesszük hazánk állapotát a XIII. század végén s a XIV. elején, általában azt mondhatjuk a pápai javadalom-adományozásról, hogy inkább hasznára volt, mint ártott hazánknak. Mikor a főpapok kezében oly nagy hatalom összpontosult s az ország úgyszólván fejetlen volt, nem lehetett súlyos következmények nélkül szem előtt tévesztetni azt, hogy az egyes főpapi székekre csak minden tekintetben méltó, állásuk felelősségének teljes tudatában levő főpapok kerüljenek. E cél elérésére abban az időben legbiztosabb út volt a pápai javadalom-adományozás, amit szigorú vizsgálat előzött meg, tehát a minden melléktekintet nélkül való kinevezés tisztán csak az érdemnek volt a jutalma. Azt azonban nem tagadhatjuk, hogy a reservatiók csaknem teljesen megszüntették a királyi hozzájárulás s a káptalani választás jogát. A királyi kegyuri jogait a javadalmak betöltésénél csak

¹ *Theiner*: I. 350.

² *Theiner*: I. 649, 653, 662, 670, 679, 682, 700, 713, 728, 742, 751, 762, 767, 774, 785, 791, 796, 803, 813, 814.

az alázatos kérelmezés — humilis deprecatio — alakjában gyakorolta jelöltje érdekében. A pápák, bár rendszerint teljesítették a kérést, de minden egyes esetben hangsúlyozzák, hogy „apostoli hatalmuk teljességével“ nevezik ki az illető főpapokat. Bármennyire volt is jogos a pápai reservatio, alig egy évszázad múlva már lehetett érezni a visszahatást. Amily gyorsan emelkedett fénykorának tetőpontjára, oly gyors volt hanyatlása is. A nagy egyházi szakadás megszakította a pápai hatalom gyarapítását s ugyanakkor elősegítette a királyi kegyuri jogok növekedését.

IV.

A királyi kegyuri jogok kiterjesztése.

A nagy egyház-szakadás. — Magyarország állásfoglalása. — Zsigmond és Nápolyi László küzdelme a koronáért. — Zsigmond 1404. évi rendelete a magyarországi rendekhez. — A kegyuri jog a szakítás után. — A konstanci zsinat előkészítése s kiváltság-levele. — Az 1418. évi concordatum.

A kegyuri jog történetében egyetlen korszak sem tud akkora változatosságot felmutatni, mint Zsigmond uralkodásának a kora. A kegyuri jog gyakorlásának ahány módjával találkoztunk az előző három évszázad alatt, mindazt meg fogjuk találni e félszázadnak a történetében is. Az egyház életében a nagy szakadás megtörte a pápai hatalom nagyságát és tekintélyét. Hiányzott az egység, az összetartás, amely békés időben oly magasra tudta emelni az egyházi hatalmát. A küzdő felek most az egyes országok fejedelmeinek jóakarató pártfogását keresték s ennek elnyeréséért és megtartásáért készek voltak eddig szerzett jogaikból sokat feláldozni. Másrészt azonban Nagy Lajosnak hatalmas, virágzó Magyarországa is rohamosan süllyedt a lejtőn, amelyre a könnyelmű és szeszélyes jellemű, a pillanatnyi hangulat hatása alatt cselekvő Zsigmond uralkodása, a pártoskodás, a vetélkedés vitték. E két körülményt kell állandóan szem előtt tartani, ha helyesen akarjuk megítélni azokat a jelenségeket, amelyek a kegyuri jog történetét e félszázad alatt oly változatossá teszik.

VI. Orbán római megválasztásában a francia bibornokok nem nyugodtak meg s ellenpápát választottak VII. Kelemen személyében. Ezzel veszi kezdetét a nagy egyházi

szakadás. Magyarország VI. Orbán mellé állott s mellette hűségesen ki is tartott. Utóda IX. Bonifác erélyesen lépett fel s jogait, különösen javadalom-adományozó jogát nagy határozottsággal védte. Zsigmond király uralkodásának első éveiben nem is találkozunk olyan jelenséggel, amely a kegyuri jogok gyakorlatában az előző évek szokásaitól eltért volna. E tekintetben uralkodása legelején Nagy Lajost követte. Abban a hitlevélben, amit megválasztásakor terjesztettek eléje, megígérte, hogy a külföldieknek javadalmakat nem adományoz, ilyen adományozásért a pápához nem folyamodik s ezeket csakis magyaroknak fogja adni.¹ A hitlevél hangja elárulja azt, hogy az egyes javadalmak adományozása tényleg a pápát illeti, míg a király és királynő kegyuri jogaikat a folyamodás alakjában gyakorolják. Kezdetben így is volt. Zsigmond uralkodásának első éveiben teljesítette kegyuri kötelességeit. Az esztergomi érsekséget pld. 1388. évben a Bajót nevű birtokkal ajándékozta meg.² 1393-ban pedig megújítja a magyarországi szent Benedek-rend monostorainak adott kiváltságokat, amely kiváltság-levélben megemlékezik azokról a károkról is, amelyek abból származnak, hogy világi, vagy más szerzetesrendű papok jutnak az apáti székekbe s ezért tiltja ezek megválasztását.³ Így ebben az időben még érvényben volt a pápák javadalom-adományozó joga. Igen érdekes megfigyelni az egyes bulláknak azt a részét, mely elmondja, hogy mi mindenre kellett kiterjednie annak a vizsgálatnak, amely a javadalmak betöltését megelőzte. A javadalmast, mielőtt egyházának igazgatását átvette, szigorúan meg kellett vizsgálni, hogy tud-e jól olvasni, énekelni,

¹ Item promisit, quod nec hominibus . . . alienis et nec extranee nationis . . . beneficia . . . dare valeat neque possit; nec pro spiritualibus obtinendis in regno ipso domino nostro pape summo pontifici pro alienigenis supplicare; sed solummodo Ungarice natione . . . dare debeat et conferre teneatur. Anjoukori Diplom. eml. III. 620.

² *Fejér*: X/II. 266.

³ „Sanximus et statuimus, quod deinceps et inantea nullus secularium personarum, sacerdotum ac fratrum alterius ordinis ad aliquam sive quampiam abbatarum eiusdem ordinis in regno nostro vacaturarum promoveatur“. *Fraknói*: Oklevéltár 6.

helyesen beszél-e latinul stb.¹ s csak úgy nyerhette el a javadalmat, ha a vizsgát sikerrel állotta ki, vagy legalább is fogadalmat tett, hogy egy esztendő alatt meg fog felelni az előírt követelményeknek. Míg így Zsigmond uralkodásának első éveiben a kegyuri jog történetében semmi különösebb ingadozást sem figyelhetünk meg, annál szembetűnőbb a változás, mely az 1403. évben következett be. A XV. század szomorúan köszöntött be hazánkba. Az egyház életéből hiányzott az egység. Az ellenpápák versengtek egymással s hatalmuk megszilárdítása érdekében vetélkedtek a világi hatalmas urak jóakarató pártfogásának elnyeréséért. Ez volt egyrészt IX. Bonifác „Pál fordulás”-ának is az indító oka. Még szomorúbb volt az ország politikai állapota. Zsigmondnak igazságtalansága, kegyencuralma, az idegenek bőkezű pártolása összeesküvésre bírta a magyar főurakat. Budán elfogták 1401-ben, s csak hiveinek közbenjárására bocsátották szabadon, több mint hat heti fogság után. Zsigmond azonban nem javult, sőt olyan lépésre határozta el magát, amely színültig töltötte az ürm-poharat s mélyen elkeserítette a szabadságát féltő gonddal őrző s azért mindenét áldozni kész magyar sziveket. Szerződést kötött Albert osztrák herceggel s ebben a magyar koronát biztosította részére. A főurak és főpapok most már elérkezettnek látták az időt, hogy szakítsanak Zsigmonddal. A koronától megfosztották s azt Nápolyi Lászlónak ajánlották föl. Így az ország politikai egysége is megszakadt. Már-már úgy látszott, hogy Zsigmond végleg elveszti országát, de hivei az utolsó pillanatban védelmére keltek s megverték Nápolyi László seregét, mire ez hazájába menekült. Hogy teljes legyen az ellentét, IX. Bonifác is László pártjára állott, mert egyrészt így remélhette érdekeinek támogatását, másrészt pedig tudott Zsigmond tervéről is, amely nem kevésbé sérthette önérzetét, érdekeit. Zsigmond ugyanis azért fáradozott, hogy a két ellenpápa letételével s egy új pápa választásával szüntesse meg az ellentéteket s adja vissza

¹ „bene legere, bene construere et bene cantare, ac congrue loqui latinis verbis, et alias idoneum ad dictam ecclesiam obtinendam esse”. *Theiner*: II. 167, 168.

az annyira szükséges egységet az egyház kormányzásában. Zsigmond pártja győzött, s rettenetes volt az ellentábor bűnhődése. Nem célunk ennek részletezése s egyedül csak azokat a következményeket nézzük, amelyek tételünkkel a legszorosabb összefüggésben vannak. Zsigmond mindenekelőtt szakított Bonifáccal, anélkül azonban, hogy az ellenpápához csatlakozott volna. Minden hatalmat saját kezében összpontosított s így megfosztotta a pápát nemcsak javadalom-adományozó jogától, hanem a megerősítés jogától is, amely eddig a nagyobb javadalmak elnyerésének elengedhetetlen feltétele volt. Zsigmond célja világos: hatalmi érdekkörébe akarta vonni a főpapságot, mert nagyon helyesen úgy gondolkozott — természetesen saját szempontjából — hogy egy tőle függő s kegyeit kereső főpapi rend csak az ő uralmát erősíti s nem fogja keresni az uralkodó hibáit, hanem még palástolja is azokat. Hogy célját elérje, eltelve a IX. Bonifác elleni gyűlöletből, 1404. év április 6-án a magyarországi rendekhez rendeletet intézett.¹ A rendeletnek legfontosabb része az, amelyben királyi hatalmának teljességéből kihirdeti, szentesíti azt, hogy ezentúl az ő kizárólagos hozzájárulása nélkül semmiféle egyházi javadalmat sem elnyerni, sem elfoglalni nem lehet, akár az apostoli szék, vagy bárki más adományozza azokat, mert ezeket teljesen magának tartotta fenn.²

A rendelet ezek szerint nemcsak a pápák jogait szüntette meg egyszerre, hanem megsemmisítette az egyházi személyek kegyuri jogait is. A többi közt ez volt Zsigmond felelete azoknak a főpapoknak, akik pártütőleg fellázkodtak, s országát és koronáját Nápolyi Lászlónak ajánlották föl.

Kétségtelen dolog, bár biztos adatokkal nem rendelkezünk, hogy Zsigmond élt is kegyuri jogaival, amely most kizárt minden más tényezőt. Legalább erre enged következtetni XXIII. János pápának hat évvel utóbb, 1410-ben ki-

¹ *Fraknoi*: Oklevéltár 8.

² („nostrae maiestatis) *disposicioni, collacioni et provisioni ea pleno iure reservamus*“. U. o.

adott bullája.¹ Ugyanebben a bullában olvashatunk arról is, hogy a világi kegyurak az egyházi hatalom mellőzésével alkalmazzák a lelkészeket s azokat tetszésük szerint el is mozdítják. Ami pedig a legsérelmesebb, a kegyurak a lelkészeket fél- vagy negyedévre, vagy még ennél is kisebb időre alkalmazzák.² Így Zsigmond győzelme az egyház életében is gyökeres változást idézett elő. Megtört a pápák nagy hatalma, amelyet a javadalom-adományozások körül csak nemrég oly függetlenül gyakoroltak, s ebben a nagyságában nem is állott vissza soha.

IX. Bonifác még ez év — 1404. — októberében meghalt s így azt lehetett joggal várni, hogy utódjának, VII. Incezenek uralkodása meg fogja szüntetni az ellenségeskedést. A remény nem teljesült. Zsigmond az 1404. évi szigorú rendelete után a hűtlen főpapok székeit nem töltötte be azonnal, hanem a részükre kiadott kegyelem-levél erejénél fogva várta, hogy azok hűséget fogadva visszatérjenek. Ezek püspökségüket, javadalmaikat visszakapták.³ Ha pedig a kitűzött időn belől nem jelentek meg a királyi udvarban, hogy hűségeskűjüket letegyék, javadalmukat elvesztették, a kegyelem-levél reájuk nézve érvényét veszítette. Ezért olvashatunk az 1405. évi első decretum záradékában oly sok betöltetlen főpapi székről, amelyeknek püspökei a kudarcra végződött vállalkozás után nem kértek kegyelmet, mert a kegyelem-levél ellenére sem bíztak annak elnyerésében. Így pld. betöltetlen a kalocsai érseki s a veszprémi püspöki szék — Krizogon érsek s György püspök Lászlóval együtt Olaszországba menekültek —, továbbá az egri püspöki szék — Ludányi László elbujdosott.⁴

¹ *Quamplura beneficia ecclesiastica . . . vacantia, quaedam videlicet auctoritate litterarum prefati Regis absque aliqua canonica collatione quaedam vero ex hiis auctoritate ordinaria seu per illos, qui se ordinarios esse dicebant, diversis personis ecclesiasticis . . . collata fuerunt.* *Theiner* : II. 189.

² *Theiner* : II. 185.

³ 1043. kegyelem-levél. *Corpus Juris* 201.

⁴ *Fraknoi* : i. m. 91., 92.

Nápolyi László bár a csúfos kudarc után 1403. októberében elhagyta az országot, magát mégis magyar királynak tekintette s mint ilyen, még 1405. decemberében is azt kéri Inceztől, hogy két kedvelt hívét, Pál és István főespereseket a megüresedett esanádi és váci püspökségekre mozgítsa elő. Aláírva: „Ladislaus, Rex Hungariae, Jerusalem etc. . . .”¹

Az egyház életét széthúzás, zavar, fejtelenség jellemzik a XV. század első évtizedeiben. A nagy egyházszakadás meggyöngítette a pápai hatalom tekintélyét s így az ellenpápák csak a siker reménye nélkül szállhattak síkra jogaik védelmére, amelyekből sokat kellett feláldozniok hatalmuk megszilárdítására. Nagy Lajos hatalmas Magyarországnak a tekintélye is mily rohamosan süllyedt; pedig mennyi áldással működhetett, mennyi jót tehetett volna épp a szakadás idején egy szilárd jellemű, erős kezű hatalmas magyar királynak igazán keresztény szellemű uralkodása. Az a feszült viszony, amely a királyi koronát elválasztotta a szakadás által amúgy is meggyöngült pápai hatalomtól, alig javult XXI. I. János trónraléptével, 1410-ben. Még ugyanezen év augusztusában János pápa rendeletet bocsátott ki, amelyben az összes magyarországi javadalmak betöltését magának tartja fenn.²

Joggal esodálkozhatunk azon az erőn és bátorságon, amellyel XXIII. János szállott síkra a szentszék jogainak védelmében. Bátor fellépésének indító oka az egyház érdekeinek mindenekfelett való megvédésén kívül talán az is lehetett, hogy már tudott Zsigmond tervéről, aki a nagy egyházszakadást az ellenpápák lemondatásával vagy letételével gondolta megszüntethetőnek. Így János pápa már nem számíthatott Zsigmond segítségére hatalmának megerősíté-

¹ *Fraknoi*: Oklevéltár 11.

² „Omnes prioratus, dignitates, personatus et officia, canonicatus et prebendas, necnon parochiales ecclesias et alia beneficia ecclesiastica quacunq[ue] regularia et secularia, cum cura et sine cura, exempta et non exempta . . . usque ad nostrum beneplacitum de apostolice potestatis plenitudine reservamus”. *Fraknoi*: Oklevéltár 12.

sében. Bár igyekezett Zsigmond kedvében járni — az ő kérésére 1410-ben bullát állított ki, amelyben gyönyörű szavakkal ismeri el Zsigmondot és utódait magyar királyoknak¹ s a szentszék messzemenő támogatását is igéri a királyi hatalom megvédésére s erősítésére, — mindez nem használt. Sorsa, amelyben ellenpápa-társai is — XII. Gergely és XIII. Benedek — osztoztak, eldőlt a konstanci zsinaton

Közel négy évtizede tartott már a szakadás s ezen idő alatt nemhogy csökkent volna a belső versengés, de mind nagyobb és nagyobb mértéket öltött. Így égetően szükség volt a reformra, amely visszaadja az egyháznak az annyira hiányzó egységet s benne az erőt. Ily előzmények után ült össze a konstanci zsinat. Szerencsével is végezte feladatát. XXIII. Jánost 1415. május 29-én letette, XII. Gergely ugyanezen az évnek július 4. napján lemondott. XIII. Benedeket pedig, mivel nem tudták rábírní a lemondásra, két évvel utóbb, 1417. július 6-án letették. Ugyanezen év november 10-én Colonna Ottó megválasztásával, aki az V. Márton nevet vette fel, megszűnt a nagy egyházszakadás.

Ezen két esztendő alatt azonban sok fontos, tételünket egészen közelről érintő dolog történt.

Werbőczy Hármaskönyvében — Pars I. Tit. XI. — olvassuk: az országnak a javadalmak adományozására vonatkozó szabadsága egykor Zsigmond császár és király idejében, az ország többi szabadságaival együtt a konstanci egyetemes nevezetes zsinaton megerősítettett, eskű szentségével megszilárdítottatott, amint ez az arról kiállított bullában bentfoglaltatik.

Zsigmond így céljainak elérésére ügyesen használta fel az időt XXIII. János letételétől V. Márton megválasztásáig. Kegyuri jogai hatalmasan megnövekedtek s ő most már az egyház tekintélyétől is támogatva, sietett gyakorolni azokat.

Igy pld. veszprémi püspökké Rozgonyi Péter dömösi prépostot nevezi ki s neki a püspökséget és egyházat a

¹ *Theiner*: II. 186.

hozzátartozó összes jogokkal együtt adja és adományozza.¹ Az egyházi szakadás megszüntetése után az egyes pártok — a magyar küldöttek a lengyel és skandináviai zsinati tagokkal együtt a németekhez tartoztak — abban egyeztek meg, hogy a javadalom-adományozás kérdését illetőleg külön-külön fognak tárgyalni s egyezséget kötni a pápával.

1418-ik évben kötötték meg a németek — s ez reánk is érvényes volt — V. Mártonnal a concordatumot, amely szerint abban egyeztek meg, hogy az érseki és püspöki székeket, úgyszintén a szentszékeknek közvetlenül alárendelt monastorokat kánoni választással fogják betölteni.

A választásokat a pápa megerősíti, s amennyiben a választás nem a kánonok által előírt módon történt, a főpapot a pápa nevezi ki. A reservatiók közül azokat, amelyek régi egyházi törvényeken alapulnak, fenntartják, amelyeket pedig csak újabb pápai rendeletek — pld. XXIII. Jánosnak reservatiós bullája — hoztak életbe, eltörlik.² Zsigmond király az egyezés ellenére is nevezett ki főpapot — pld. Pálóczy György erdélyi püspököt — amiből Fraknoi teljes joggal azt a következtetést vonja, hogy V. Márton a konstanci zsinatnak „a magyar király kinevezés jogára vonatkozó bulláját, külön bullával erősítette meg”.³ Így bár a kánoni választást léptették ismét életbe a főpapi javadalmak adományozásánál, gyakorlatban mégis a király nevezte ki őket s a pápa szívesen adta megerősítését az így kinevezetteknek. Ekként a fent említett Rozgonyi Pétert is, akit Zsigmond még 1417-ik évben nevezett ki veszprémi püspökké, kissé későn ugyan, 1424. évben megerősítette.⁴ A késés oka, amint a bullában jelezve van, az volt, hogy a pápa a IX. Bonifác által kinevezett s még életben lévő György püspöknek, s a XXIII. Jánostól administratorrá rendelt Branda biborosnak a jogait

¹ *Fejér*: X. V. 691.

² *Fraknoi*: i. m. 124.

³ U. o. 125. l.

⁴ *Fraknoi*: Oklevéltár 14.

nem akarta sérteni. Megvárta ezért György halálát s Branda lemondását.

Zsigmond nemcsak a főpapi székeket töltötte be kinevezés útján, hanem a kisebb javadalmakat is adományozta. Így 1421-ik évben Szentgyörgyi András V. Márton pápához folyamodik, hogy erősítse meg őt a esázmai örkanonokságban, amelyet Zsigmond kinevezése alapján bir.¹

Zsigmond jogainak kiterjesztésében még tovább ment. Eddig is hallottunk a kegyuri jognak átruházásáról, most pedig már arról olvashatunk, hogy a király az ő javadalom-adományozó jogát ráruházza az egyes püspökökre, főpapokra. Első ilyen eset 1435-ben fordult elő, amikor Zsigmond felhatalmazta a szepesi prépostot, hogy a reá ruházott királyi kegyuri jog erejével az egyházában megüresedő javadalmakat érdemes egyháziaknak adományozhatja.² A Zsigmond után következő időben számtalan ilyen esettel fogunk találkozni. Az ispánok s más kir. tisztviselők hatalmaskodásai ellen azonban Zsigmond erélyesen lépett fel s védelmébe vette az egyházakat. Ezt olvassuk ki az 1435. évi második decretum 21. cikkelyéből: ... semmiféle ispán bán ... se merje a püspöki, érseki egyházakat, apátságokat, prépostságokat, vagy bármely más, királyi kegyuri jog alatt kormányzott egyházakat és azoknak az ő tisztségük, vagy hivataluk körén és határain belül levő területeit, tartozékait, dézsmáit és birtokait különös királyi meghagyás nélkül elfoglalni, sem pedig magát azokra részben, vagy egészben feltolni.

Ha az okokat keressük, amelyek Zsigmondot céljának elérésére, a többi közt kegyuri jogainak visszaszerzésében és kiterjesztésében segítették, nem szabad felednünk a Nápolyi László-féle papi mozgalom politikai tanulságait és következményeit s azon nagy szolgálatot, amit Zsigmond tett egyházának a szakadás megszüntetésével. Ebben oroszlánrésze volt s így érthető, hogy igénybe vette és élvezte is mindazt az előnyt, kitüntetést, melyben az egyház az ő belső életében

¹ *Fraknói*: Oklevéltár 13.

² *Fejér*: X/VII. 612.

részesítette. Uralkodásának második felében már jobban össze tudott forrni nemzetével s német császársága alatt is megőrizte a magyar királyságának nemzeti jellegét s mint egyházának hű fia, védője és oltalmazója halt meg 1437-ben. Halálával a kegynri jog történetének egy hatalmas fejezete zárult le, amely csakugyan végigment minden addig gyakorolt változaton s végül is Zsigmond halálakor megnövekedve, kiterjesztve került ki a több mint három évtizedes küzdelemből.

V.

A királyi kegyuri jog fénykora.

A királyi kegyuri jog átruházása. — A bázeli zsinat. — I. Ulászló megválasztása. — Hunyadi János s a királyi kegyuri jog; V. László uralkodása idején e jogok átruházásának a módja. — A káptalani választás utolsó esete. — A kegyuri jog Mátyás uralkodása alatt.

Albert rövid uralkodása nem volt alkalmas arra, hogy elődje szerzett jogait megszilárdítsa és növelje. Hirtelen és gyászos halála után özvegye Erzsébet kormányozta az országot. Kegyuri jogait, különösen ezek átruházását teljesen Zsigmond szellemében gyakorolta. Sőt itt még Zsigmondnál is tovább ment. Az 1440. évben Cillei Frigyes és Ulrik grófokra ruházta a zágrábi püspök választásának és nevezésének jogát. Megengedi, hogy a zágrábi püspökség betöltésénél a királyi kegyuri jog tekintélyének alapján alkalmas egyházi személyt válasszanak és jelöljenek ki azzal a feltétellel, hogy az általuk választott személyt neki bemutatni tartozzanak.¹

Uralkodása alatt találkozunk először azzal az esettel, hogy a világi kegyurak a királyi kegyúrtól nyert jogaikat egy harmadik személyre ruházzák át. Cillei Frigyes gróf az 1440. évben Zólyomi Benedek zágrábi püspökre ruházta az Erzsébet királynétől nyert kegyuri jogait a zágrábi káptalani javadalmakat illetőleg.²

Nemsokára azonban ismét oly jelenségek következtek, amelyek megbontották a rendet úgy az egyház, mint az állam életében.

¹ *Fraknói*: Oklevéltár 18.

² Ugyanott 17.

A bázeli zsinat meghasonlott IV. Jenő pápával s nem véve figyelembe az ő felosztató rendeletét, az 1439. évben ellenpápát választott V. Félix személyében. Így megint hiányzott az egység, amelyre pedig oly nagy szükség lett volna a mindjobban közeledő török támadás elhárításának nehéz munkájában. Magyarország ekkor is hűségesen kitartott a törvényes pápa, IV. Jenő mellett.

Az állam belső életét is a polgárháborúnak nagy veszedelemre fenyegette. A rendek félték a női kormányzás gyengeségeitől s ezért III. Ulászló lengyel királyt választották meg királyukká, I. Ulászló néven az 1440-ik évben. Erzsébet előbb megnyugodott ebben azzal a feltétellel, hogy Ulászló őt nőül veszi, ha pedig időközben fia születnék, a korona e fiúra szálljon.

Később azonban, amikor tényleg fia született — utószülött László —, ígéretét nem tartotta meg. Fiát az elloptt koronával megkoronáztatta. A rendek ellenben Ulászlót tekintették királyuknak s így a nemzet megoszlott. Csak az 1442. évben sikerült békét kötni, amely után pár napra Erzsébet meghalt s így majdnem az egész nemzet Ulászlót ismerte el királyának. Uralkodásának mindjárt a kezdetén IV. Jenő pápa készséggel megígérte, hogy az egyházi kinevezéseknél, előmozdításoknál a király előterjesztését mindenkor bevárja, csak azt kéri, hogy olyanokat terjesszen elő, akik életüknek tisztaságával, a tudományban való jártasságukkal ezt megérdemlik.¹ Kétségtelenül nagy haladás ez, mert a pápák, ha tekintettel voltak is a király óhajára, az egyes állások betöltésénél mégis ilyen ígéretet nem tettek, sőt ellenkezőleg mindig kifejezetten hangsúlyozták jogaikat, amelyek megillették őket.

Tényleg a magyar királyokat, egészen Zsigmond koráig, a javadalmak betöltésénél csak a hozzájárulás joga — assensus regius — illette meg.

Ulászló uralkodása örökös háborúk közt telt el. Szerencsére a jó Istennek különös kegyelme oly férfiút adott

¹ *Fraknói*: i. m. 137. o.

hazánknak e válságos időben, akinek lelkében a hit és honszeretet tüze lángolt s aki valóságos ostora lett a hon ellen-segeinek, első serban a pogány töröknek. E férfiú Hunyadi János volt, akinek nevével a kegyuri jog történetében is többször fogunk találkozni. Jóllehet a törökök elleni háború tartotta izgalomban a kedélyeket, azért a rendeknek volt idejük arra is, hogy az egyes országgyűléseken az egyházat közletről érdeklő törvényeket hozzanak.¹

Ugyanezen időben — 1444-ik év november 10-én nagy csapás érte hazánkat. Nemesak a várnai csatát vesztette el a magyar sereg, de ott esett el királya is, Ulászló. A nemzet azonban bízott Ulászló visszatérésében s azért ideiglenesen 7 főkapitányságra bízta az ország kormányzását. Később reményük hiúsultával a fiatal Lászlót ismerték el királyuknak, s míg őt kiszabadítják, Hunyadi Jánost választották meg kormányzónak, 1446-ban. Mint Magyarország kormányzója, királyi kegyuri jogaival is élt, amint azt számtalan oklevélből megállapíthatjuk. Így Tamás szebovici c. püspököt tapoleai apáttá nevezi ki. Tamás V. Miklós pápához folyamodik megerősítéséért.²

Mint egyháza érdekeit szívében viselő s azokat védő kegyúr, szigorú rendeletet ad ki, hogy az üresedésben lévő egyházak javait világiaknak elfoglalniok nem szabad³ s az elfoglalt egyházi javakat a jogtalan bitorlók kezéből el kell venni s eredeti birtokosainak vissza kell adni.⁴

Mint a törökök ellen vezetett háborúk hőseinek, a szentszéknél nagy volt a tekintélye. Mikor ő hazája szent szabadságát védte páratlan vitézségével, ugyanakkor a kereszténységnek is védőbástyája volt. Talán ennek is tulajdoníthatjuk azt, hogy Rómában minden előterjesztését figyelembe vették, kéréseit teljesítették. Valóban csodálatos az az összhang, amelyet éppen kormányzósága idején a szentszék jogainak s a királyi kegyuri jogoknak a gyakorlásában találunk.⁵

¹ 1444. évi budai gyűlés XV. és XXXIV. c.

² *Fraknoi*: Oklevéltár 29.

³ *Kovachich*: I. 238.

⁴ *Batthyány*: III. 457.

⁵ *Fraknoi*: i. m. 163. s kv.

Alig pár évtized alatt ily lényegesen megváltozott a helyzet. A pápai javadalom-adományozások kora letűnt, a nagy egyházi szakadás gyöngítette a szentszék hatalmát s a pápák nem tudtak ellentállani kellő erővel annak az igyekezetnek, amellyel királyaink bővítették kegyuri jogaikat. Fel-felesillan ugyan a törekvés, hogy ismét visszaszerezzék régi jogaikat, de sajnos, kevés sikerrel.

IV. Jenő 1445-ik év június 1-én a reservatio jogával nevezi ki Vitéz Jánost, Hunyadi jelöltjét váradi püspökké, miután előbb a káptalan megválasztotta. A káptalannak ugyan épp a reservatio miatt nem lett volna szabad választania. S a pápa mégis maga menti a káptalan eljárását -- „talán nem tudott a reservatoról“; — megsemmisítette a választást, de Jánost apostoli hatalmával a váradi püspökség élére állítja.¹

V. Miklós is 1450-ik évben apostoli hatalmának teljességével adományozza a váci püspökséget Vince váradi kanonoknak.²

Ezzel ellentétben azonban királyaink tetemesen bővítették kegyuri jogaikat. A „regalis assensus“ már kevés volt nekik, de a praesentatio jogával sem érték be; valósággal, kinevezték az illető főpapot, javadalmakat adományoztak s a javadalmas már élvezte is javadalmát, amikor eszébe jutott, hogy pápai megerősítést is kérjen. Sőt tovább mentek királyaink. Ily hatalmasan megnövekedett kegyuri jogaikat átruházták hiveikre is. S a pápák ez ellen sem emeltek semmi kifogást, mint azt mindjárt látni fogjuk Cillei gróf esetében.

Ez volt a helyzet, amikor Hunyadi lemondott kormányzói méltóságáról s a trónt V. László foglalta el 1452. évben. Rövid, hat esztendő uralkodása a kegyuri jog történetébe nem hozott különösebb változásokat. Érdekes jelenség a kegyuri jogoknak, az átruházásánál V. Lászlónak az az eljárása, hogy az egyes püspökségekre vonatkozólag nem engedi át összes kegyuri jogait, hanem azoknak egy részét magának

¹ *Fraknói*: Oklevéltár 24.

² *Theiner*: II. 1/256.

tartja fenn. Így 1453. évben a váci káptalant illető kegyuri jogait az V. Miklós által 1450-ikben kinevezett Vince váci püspökre ruházza, de a prépost és az olvasókanonok kinevezését magának tartja fenn. Ugyanígy ruházza kegyuri jogait Herceg Rafael kalocsai érsekre.¹

Uralkodása alatt nagyobb zavart csak a zágrábi püspökség betöltése okozott. A püspök választásának és kinevezésének a jogát Erzsébet királyné még 1440. évben Cillei Frigyes és Ulrik grófokra ruházta.²

III. Calixtusnak ez ügyben kiadott két bullája³ világosan szól amellet, hogy a pápa is elismerte Cillei Ulrik kegyuri jogait. Ezt különben határozottan kifejezi II. Piusnak 1461. évben kiállított bullája: A bemutató jogot királyi engedély alapján Cillei Ulrik gróf gyakorolta.⁴

A pápa hiába igyekezett akaratát érvényesíteni, az akkori zavaros állapotok — Hunyadi László lefejezése, Mátyás fogsága — nem voltak alkalmasak arra, hogy ezt tényleg érvényre is juttassa. A püspökség ügyeinek rendezése Mátyásra várt.

A káptalanok ebben az időben, bár az V. Mártonnal kötött egyezés visszaállította választó jogukat, ezzel még sem élhettek. Egy-két esettel találkozunk ugyan, a legutolsóval 1456. évben, amikor a kalocsai és bácsi káptalanok Várdai István egri prépostot választották egyhangulag érsekükké.⁵

Ezzel megszűnt negyedfélszázadon keresztül élvezett s gyakorolt joguk.

Mátyás megválasztásakor 1458-ik évben a kegyuri jogoknak már kifejtett gyakorlatával találkozunk. Hosszú uralkodása alatt Mátyás még szilárdabb alapokra helyezte e gyakorlatot. Törvényeiben ritka erővel nyilatkozik meg a

¹ *Fraknói*: Oklevéltár 39.

² *Fraknói*: Oklevéltár 18.

³ 1457. márc. 23. *Theiner* II. I. 280; 1457. május 21, *Theiner* II. I. 292.

⁴ *Fraknói*: Oklevéltár 42.

⁵ *Fraknói*: i. m. 182.

nemzeti érzés, amely mind több és több önállóságot, függetlenséget biztosított az egyházaknak. Különösen a püspökök tekintélyét, hatalmi súlyát igyekezett növelni.

Ebben talán az a gondolat vezethette, hogy így neki döntő szava lesz az egyház belső ügyeinek vezetésében. A püspökök kezében a kormányzói hatalom, a királyé a püspököknek — *de iure* — bemutató, — *de facto* — azonban kinevező joga.

Az 1471. évi decretum 19. cikkelye egyháziaknak és világiaknak egyaránt megtiltja, hogy panaszaikkal mindjárt Rómához forduljanak, mielőtt saját megyés püspökük ítéletére bíznák ügyüket. A szigorú büntetéstől való félelem — javadalom- és fővesztés — visszatartotta így a perlekedőket Rómától, ahová ügyük, panaszuk csak felebbezés útján kerülhetett.

Különösen érdekes az 1486-ik évi decretum 12. cikk 2. §-a, mely a mind jobban elhatalmasodó s magukat függetleníteni törekvő apátokat és prépostokat a püspöki hatalom jogkörébe helyezi vissza. „És ha az apátok, vagy prépostok rendjük szabályát meg nem tartják, vagy máskülönben is rossz életet élnek és püspökeikkel szemben engedetlenek, ezek tegyék le őket s javadalmukat érdemesebb egyházi személyeknek adják“.

Hogy előterjesztéseit Rómában mindig szívesen fogadták s kérését majdnem minden esetben teljesítették, ezt különösen annak a határozottságnak köszönhetette, amely nem tűrt ellenmondást s csak egy utat hagyott szabadon, azt, amelyen találkozott a két legfőbb hatalom.

Mátyás gondolkodását legjobban megvilágítja az a levél, amelyet Zárai Antal érdekében írt IV. Sixtusnak. Bevezetésében elmondja, hogy kegyuri jogainak alapján a megüresedett modrusi püspökségre Zárai Antalt, szeretett hitvesének gyóntatóját választotta és megerősítés végett a pápának bemutatja. Kéri őt, hogy választottját apostoli hatalmával erősítse meg. „Szentséged — végzi levelét — bizonyos lehet afelől, hogy bárki törekedjék annak a szentegyháznak

elnyerésére, azt soha sem nyeri el, még ha annak az egyháznak főpásztor nélkül kellene is maradni".¹

Még keményebb a hangja annak a levélnek, amelyet ugyanebben az ügyben a bibornoki collegiumhoz intézett. „A magyar nemzet készebb a címerét ékesítő kettős keresztet hármassal keresztte átalakítani, mint megengedni, hogy a korona jogához tartozó javadalmakat és főpapi állásokat az apostoli szék adományozza”.²

Ilyen és hasonló előterjesztések nem hagytak más módot, mint hogy a pápák hangoztatva „saját elhatározásuk”-at, kénytelenek voltak teljesíteni még azokat a kéréseket is, amelyeket az egyház érdekével semmiképen sem tudtak összeegyeztetni.

Uralkodásának vége felé Mátyásnak ez a hatalmi túltengése tetőfokára hágott.

Aragoniai János halála után az esztergomi érseki széket sógornője fiának, az alig bétéstendős Hippolitnak adományozta.

Különösen érdekes ennek az adományozásnak a megokolása. Mátyás erre a lépésre elsősorban feleségének, Beatrix királynénak lángoló szeretete miatt határozta el magát. Ezért Hippolitot királyi kegyuri joga erejével, elődeinek példája szerint, esztergomi érsekké választja és kinevezi.³

A pápa felemelte tiltakozó szavát, de látva Mátyásnak szilárd elhatározását, az 1487-ik évben Hippolitot az esztergomi érsekség administratorává nevezte ki.⁴

A királyi kegyuri jogoknak ilyen helytelen, semmi egyházi érdeket nem tekintő gyakorlata megtermette a magagyümölcsét. A következő században érett meg ez igazán s útját pusztulás, az egyháziak tekintélyének süllyedése, a reformáció gyors elterjedése jelezte.

¹ *Fraknói*: i. m. 206.

² *Fraknói*: i. m. 206.

³ *Fraknói*: Oklevéltár 53.

⁴ *Diplomáciai Emlékek*: III. 264.

VI.

A magán kegyurak jogainak kifejlesztése és törvénybe-iktatása.

Történelmi visszapillantás a magán kegyuraságra. — A kegyuri jog II. Ulászló és II. Lajos uralkodása alatt. — Az országgyűlés befolyása.

A kegyuri jog történetének új fejezete kezdődik Mátyás halála után. A Zsigmond uralkodásától eltelt több mint fél-század épen elegendő volt arra, hogy a királyi kegyuri jogokat kiterjesszék a legnagyobb mértékben s e munkájoknak bizonyos törvényes szint is adjanak Rómának sokszor hallgatólagos beleegyezése által. Mátyás erőszakos politikájának sajnos nem vethetett gátat a pápák vétője. Az így könnyen és jogtalanul szerzett királyi kegyuri jogok alkalmas előkészítői voltak a magán kegyurak jogainak a királyéhoz hasonló kiterjesztésének. II. Ulászló magyar királyi koronáját a rendeknek köszönhette. Ezeket pedig az a gondolat vezette, hogy egy erélytelen, gyenge királytól sokkal több jogot és szabadságot eszközölhetnek ki s emellett nem kell félniök egy Mátyás-féle vaskezű kormányzás ismétlésétől.

Nem tekintettek előre s nem gondoltak a közös jóra, nemzetük jövőjének boldogságára.

Pedig ha más időben nem is, de most a rohamosan közeledő török veszedelem idején, föltétlenül egy erős, jellemes, tetőtől-talpig gerinces királyra lett volna szüksége a nemzeti önállóságát védő Magyarországnak, a nyugati keresztény-civilizáció védőbástyájának.

Ulászlót — Dobzse Lászlót — pedig a legnagyobb jóakarattal sem lehet ilyennek nevezni.

A rendek mindenesetre elérték céljukat. Hatalmuk tetemesen növekedett, a nemzet pedig rohamosan közeledett a pusztuláshoz. Meg kellett érnie 1526. augusztus 29-ét.

Ezek előrebocsátása után rátérhetünk értekezésünk utolsó fejezetének a kifejtésére. Mindenekelőtt nézzük azokat a törvényeket, amelyek a magán kegyurak jogait biztosították.

Az 1495-ik évi budai országgyűlés határozatainak 31. cikkelye vízbefulladásztással bünteti mindazokat, akik nem mondanak le olyan egyházi javadalomról, amelyeket nem a királyi felségtől vagy azoktól kaptak, „akiknek ez országban bármely javadalomra nézve eddiglen élvezett kegyuri joguk van.

Első eset, amikor az országgyűlés ismeri el és szentesíti a királyi kegyuri jogok mellett a magán kegyurak jogait. A törvényeikk tartalmából, a büntetés azonosságából teljes joggal következtethetjük azt, hogy a magán kegyuraknak szintén olyan jogaik voltak a kegyuraságuk alá tartozó egyházakra vonatkozólag, mint a királynak a királyi kegyuraság alatt levő egyházakban.

Még világosabban és határozottabban erősíti meg a magán kegyurak jogait az 1498-ik évi budai országgyűlés határozatainak 66. cikkelye: „Az egyházfők ne merjék a plébánosokat az egyházak kegyurainak akarata ellenére arra szorítani, hogy magokat beiktattassák vagy megerő-íttessék”.

Ha pedig az 1500-ik évi rákosi gyűlés határozatait figyelemmel olvassuk, a 29. cikkely meggyőz bennünket arról, hogy a rendek el is érték kitűzött céljukat. Szól pedig e cikkely 2. §: „A főpap urak és egyházi személyek dézsmáit aképpen kell fizetni, hogy először a földesurak vegyék ki úgy a dézsmáltatni szokott vetésekből, mint a borókból is az ő szokásos kilencedüket és egyedül abból, ami a kilenceden felül megmarad, szedjék a főpapurak és egyházi személyek a dézsmákat”. Mennyire eltért ez Nagy Lajos kilenced törvényétől.

Betetőzi e törekvéseket az 1504-ik évi rákosi országgyűlés határozatainak 26. cikkelye, amely megszünteti az

egyház törvényeivel megegyező s eddig általánosságban annak szellemében követett eljárást, t. i. a megválasztott plébánosok bemutatták magukat püspöküknek, esküt tettek s erről levelet szereztek maguknak. A törvényeikk 1. §-a ezt a nemesek sérelmének mondja: „miután Szent István király idejétől fogva mindenkor szabadon választhattak maguknak plébánosokat“

A 2. §. elrendeli, „hogy jövőre egy plébános se legyen erre köteles és hogy közülök senkit se erősítsenek meg a kegyurak akarata ellenére“. A 3. és 4. §. a büntetést foglalja magában.

Mily éles ellentétben áll e törvényeikk azzal a rendelettel, amelylyel XXIII. János pápa azonnal megválasztása után, 1410-ik évben Castiglionei Branda piacensai püspök, apostoli követet küldte hazánkba.

Ebben meghagyta azt, hogy azok a javadalmasok, apátok, plébánosok, akik nem lettek javadalmaikban szabályszerűen megerősítve, bizonyos határidőn belül magától a szentszéktől kérjék megerősítésüket; akik pedig a jövőben jutnak javadalomhoz, azok vagy püspökük, vagy a szentszék által erősíttessék meg magukat, mielőtt a javadalmat elfoglalnák. A pápai követ pedig különféle egyházi büntetések alkalmazásával szerezzen érvényt ezen rendeletnek.¹

Igy emelkedett törvényerőre az a régebbi gyakorlat, hogy a magán kegyurak szabadon választhatták papjaikat s a püspökök ezeket az ő beleegyezésök nélkül meg sem erősíthették.

Utaszó ezenkívül saját kegyuri jogaira is ügyelt elődeinek példája szerint gyakorolta azokat. Főpapi székeket, apátságokat, prépostságokat adományoz „királyi kegyuri jogának tekintélyével“,² sőt itt nem kiméli a szerzetes rendeket sem. 1500. évben ugyanazon a címen Tholnai Máténak adja a pannonhalmi főapátságot.³ Nem egy esetet olvashatunk kegyuri jogainak átruházásáról.⁴

¹ *Theiner*: II. I. 185.

² *Fraknói*: Oklevéltár 70, 77; „auctoritate iuris patronatus regalis“.

³ U. o. 60.

⁴ U. o. 63, 78, 88.

Kiváltságos helyzetbe jut a premontrei kanonokrend, amelynek különös kegyképen megengedi, hogy prépostját szabadon választhassa azzal a föltétellel, hogy a királyi kegyuri jogot és tekintélyt sértetlenül megőrizték.¹

Ezekén felül arra is jogosítva érezte magát, hogy az elhunyt főpapok hagyatékáról rendelkezék. Az 1512. évben írja Thurzó Gáspárnak, a nagyváradi püspökség gondnokának, hogy az elhunyt Zsigmond püspök összes javait, pénzét, ezüstjét vegye magához, azokat sértetlenül őrizze meg mindaddig, amíg további akaratára és rendelkezésére vonatkozólag újabb intézkedést nem kap.² Az országgyűlés természetesen a királyi kegyuri jogoknak kelt a védelmére, de részben a király kezét is megkötötte, védve általa a nemzeti érdekeket.

A koronázó hitlevélben kikötötték, hogy a király egyházi javadalmakat csakis magyaroknak, s ezek közül is megbízható és jóléredemesült személyeknek adományozhat.³

Hogy pedig ne ismétlődjék Mátyás királynak az esete, aki az ország első főpapi méltóságát királyi kegyuri jogával egy hét esztendő gyermekeknek adományozta az egyház méltóságának s az egyháziak tekintélyének igen nagy rovására, az 1498-ik évi országgyűlés 67. cikkelye megtiltotta, hogy fiatalok, tudatlanok, alkalmatlanok és járatlanok részére javadalmakat adományozzanak.⁴

Ez a cikkely a főpapok és egyházi férfiak jogait is megnyírbálja, amennyiben a 2. §. kimondja, „hogy a főpapurak és egyházi férfiak ennek utána az ő egyházaikban, amelyeknek a királyi fenség gondoskodása alapján az élén állanak, a királyi felség akarata és beleegyezése nélkül semmiféle egyházi javadalmakat se adományozhassanak, melyek időnként üresedésbe jönnek“.⁵

Ime itt már testet öltött az a gondolat, amely kirá-

¹ U. o. 83.

² *Fraknoi*: Oklevéltár 84.

³ Condit. Ulad. 11. §. Corpus Juris. 477.

⁴ Corpus Juris: 633.

⁵ U. o. 633.

lyainkat vezette akkor, mikor a főpapi székek betöltésének, a javadalom adományozásának jogát a maguk hatalmi jogkörébe vonták. Nem elégedtek meg a már úgy is hatalmasan megnövekedett kegyuri jogaikkal, hanem részt kértek az egyház belső ügyeinek intézéséből is s joggal várhatták, hogy a főpapok, akik „a királyi felség gondoskodása alapján” állottak egyházmegyéik élén, már csak hálából sem fognak akadályt gördíteni a királyi felség akarata elé. Hogy pedig ezek a rendelkezések nem mindenkor szolgálták az egyház érdekeit, már eddig is láttuk. Nem is várhatunk sok jót, az egyházi élet terén sok üdvös munkálkodást, az „opus salutiferum”-ot attól a főpapi kartól, amelynek összeállításában, választásában nem az egyház igazi érdekének, vagy mondjuk helyesebben, nem az egyház és állam jól összeegyeztetett érdekeinek jutott a vezérszerep, hanem ezek háttérbe szorításával a politikai szempontok — Zsigmond —, vagy rokonsági kapcsolatok — Mátyás — döntötték.

Méltóbban nem fejezhetnénk be a kegyuri jog történetének tárgyalását II. Ulászló uralkodása alatt, mint egy rövid történelmi visszapillantás után az 1514. évi decretum 65. cikkelyének taglalásával.

A pápai javadalom-adományozás a XIV. században élte fénykorát. Ezután gyorsan következett a hanyatlás. A konstanzei zsinaton történt megállapodás szerint V. Márton a német nemzettel — amelynek csoportjába tartozott a magyar nemzet is — az 1418-ik év május hó 2-án concordatumot kötött. Ebben a concordatumban a többi között a pápai reservatiók közül is fentartották azokat, amelyek régi egyházi törvényeken alapultak.¹ Ezekhez tartoztak: a Rómában történt halálozás által megüresedett javadalmak, továbbá a letétel, áthelyezés, pápai előmozdítás stb. által megüresedett javadalmak. Zsigmond uralkodásának második felében s az ezután következő korban az áthelyezés, a pápai előmozdítás mind értéküket veszítették, ezeket királyaink gyakorolták.

Tulajdonképen azaz egy reservatio maradt meg, hogy

¹ *Fraknól*: i. m. 123—124.

azokat a javadalmakat, amelyeknek birtokosai Rómában hal-
tak el, a pápák szabadon adományozhatták. Ez még útjában
állott a királyi kegyuri jogoknak, ezek teljes kiterjesztésé-
nek s amint gondolták, azokra nagyon sérelmes volt.

Ulászló a fent említett törvényekkel ezt is egészen
eltörölte. Nem választotta az egyenes utat, mert annyi hatal-
mat még sem tulajdonított magának. Ezért elhatározta,
hogy: 1. §. „bármely főpapúr, vagy javadalmas egyházi sze-
mély, aki Rómába szándékozik menni, mielőtt útnak indul,
tartozzék az ő apai örökségéből jövedelemben a királyi fel-
ség és ennek szent koronája részére annyit lekötni és elzá-
logosítani, amennyit az ő évi jövedelme, mit javadalma után
élvez, kitesz. 2. §. Ha pedig ennyi öröksége nem volna, tar-
tozzék, mielőtt útnak indul, a pápától biztosító levelet sze-
rezni, hogyha Rómában történetesen meg is halna, javadalma
mindamellettt ebben az országban épségben marad és sér-
tetlen lesz“. A cikk indokolásában azt mondja, hogy a pápa
ezeket a javadalmakat az ország szabadsága ellenére, gyak-
ran idegen nemzetbelieknek és jövevényeknek adományozza.

Egy rövid évszázad ily gyökeres változást hozott a
kegyuri jogok történetében s nem csalódunk, ha azt állítjuk,
hogy ennek is nagy része volt annak a romlásnak az elő-
idézésében, amely a nemzetet a mohácsi vészbe vitte.

Itt kell még röviden megemlékeznünk Werbőczy Hár-
mas könyvéről, amelyben az uralkodó gyakorlatra vonatko-
zólag kétségtelenül hiteles forrásra találunk.

Azt állítja, hogy Magyarország királyai az alapítás
címén a kegyuraság, kinevezés, választás és javadalom-ado-
mányozás, szóval a kegyuri jog teljes hatalmát szerezték
meg maguknak s a pápa Magyarországon a megüresedő
egyházi javadalmak betöltésére a megerősítés hatalmán kívül
más joghatósággal nem bír.¹

Mint emlékeinkből is megállapíthatjuk, Werbőczy hűsé-
gesen írja le saját korának állapotát — de nem az előző
századokét —, mert tényleg királyaink kezében összponto-

¹ Pars I. Tit. XI.

sult az egyházi javadalmakat illetőleg minden hatalom s a pápának csak a megerősítés joga maradt s ezt is a javadalmasok nem ritkán — különösen Zsigmond és Mátyás korában — csak a javadalomban eltöltött hosszabb idő után kérték.

II. Lajos is teljesen atyjának nyomdokain haladt.

Kegyuri jogait a rendek szintén védelmükbe veszik. Az 1526-ik évi rákosi gyűlés határozatainak 2. cikkelye kimondja: „hogy egyházi javadalmakat egyedül a király adományozhat (és a főpapurak közül senkisé, kivéve az egyszerű kanonokságot)“. De a király is csak magyaroknak adományozhatja azokat.

Szóval a főpapok rovására növelte kegyuri jogait. Ezzel ellentétben azonban maguk a rendek is látták, hogy nem vezethet jóra a király kegyuri jogainak ilyen korlátlan kiterjesztése.

Különösen sűrűn fordult elő az utolsó évtizedekben e jogoknak az átruházása, miáltal a királyi hatalom tekintélye is nagyon alászállott. Ezért az 1518-ik évi bácsi gyűlés decretumának 15. cikkelye elrendelte, hogy az összes kegyuri jogok, amelyeket akár Lajos, akár atyja, Ulászló bárkinek adományozott, minden egyházra és egyházi javadalomra nézve, visszavontaknak tekintendők.

Ugyanezt megerősíti az 1519-ik évi bécsi gyűlés decretumának 12-ik cikkelye azzal a hozzáadással, „hogy a királyi felség az összes egyházi javadalmakat tetszése szerint annak adományozza, akinek akarja“.

II. Lajos uralkodása alatt 1517. évben nyerte vissza a bencés-rend is szabad apát választási jogát, de azzal a megszorítással, hogy a megválasztott apát veszítse javadalmát, ha 6 hónapon keresztül a convent által nem mutattatja be magát a kegyurnak.¹

A kor szelleme azonban nem engedte zavartalanul érvényre jutni a szerzeteseknek sem a szabad választás kiváltságát. 1525-ik évben pld. Kassa város „a kegyuri jog

? II. Lajos
1512 1514.

¹ A Pannonhalmi szent Benedek-rend története, III. 114.

tekintélyével“ Bálint premontrei szerzetesnek adományozza a jászói prépostságot.¹

Feltűnő, hogy ebben a korban az országgyűlés annyi-szor foglalkozik a kegyuri jogokkal s oly sokszor hoz nagy fontosságú határozatokat. Bátran kérdezhetjük, hogy honnan vette magának e jogot?

S a feleletet nem nehéz megtalálni. Az országgyűlés, mint a királyi koronának és hatalomnak részese, éppen emiatt gyakorolja jogait, védi a királyi kiváltságokat, de mint II. Lajos idejében láthattuk, határt is szab azoknak s nem engedi, hogy állandóan túlzásba menjenek.

Az országgyűlés kegyuri jogokat is gyakorol. Első eset, amikor kifejezetten kegyuri kinevezéssel találkozunk, 1446-ik évben fordult elő, amikor Hunyadi János kormányzó és az országos tanács a székesfehérvári országgyűlésre összejött rendekkel egyetértve az egri püspökséget Debrenthei Tamásnak adományozza.²

¹ *Fraknói*: Oklevéltár: XV. „auctoritate juris patronatus“.

² *Fraknói*: Oklevéltár VI.

BEFEJEZÉS.

A krisztusi hit az emberi lélek legszebb működéseinek egészen új irányt adott. Ez a krisztusi hit hatotta át első szent királyunk s dicső őseink lelkét, akik eltelve Isten lán-goló szeretetétől s örök boldogságuk elérésének a vágyától, oly sok egyházat alapítottak s azt gazdagon javadalmazták. Az egyháznak viszont hálaérzete azt sugallta, hogy a kegy-uri jog széleskörű hatalmával ruházza fel a nemes alapító-kat. Ennek a kegyuri jognak történelmi emlékeinkben mu-tatkozó változásait, fejlődését akarta a jelen értekezés bemu-tatni. Célja volt, hogy az egyes korszakokban az ellentéte-ket kiemelve, világosan megismerhessük azokat az elveket, amelyek szerint az illető korszakokban a kegyuri jogokat gyakorolták. E cél szolgálatában a nagyobb világosság, könnyebb bizonyítás kedvéért sokszor olyan történelmi ese-ményekkel is kellett foglalkozni, amelyek nem tartoztak szo-rosan a kitűzött tételhez. A kegyuri jog történetének azon-ban oly hatalmas anyaga van, hogy azt a jelen értekezés keretébe beilleszteni nem lehetett, mert éppen ennek szűk kerete nem engedte meg, hogy a legaprólékosabb részleteket is felvehessük. Ezeknek kidolgozása a közel jövőre vár.

• •

A GYAKRABBAN IDÉZETT FORRÁSMUNKÁK

J E G Y Z É K E:

Corpus Juris Hungarici. 1899.

Endlicher: Rerum Hungaricarum monumenta Arpadiana. 1849.

Erdélyi: Az első állami egyenesadó elmélete. 1915.

Erdélyi: Az egyházi vagyon eredete és jellege Magyarországon. 1913.

Fejér: Codex diplomaticus. 1829.

Fraknói: A magyar királyi kegyuri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig. 1895.

Fraknói: Oklevéltár a magyar királyi kegyuri jog történetéhez. 1899.

Katona: Hist. crit. Regum Hung. 1779.

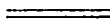
Knauz: Monumenta ecclesiae Strigoniensis. 1874.

Kollányi: A magán kegyuri jog hazánkban a középkorban. 1906.

Péterfy: Sacra concilia ecclesiae romano-catholicae in regno Hungariae. 1741.

Theiner: Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia. 1859.

Szeredy: Egyházjog. 1879.

TARTALOM.

Lapszám

Előszó	3—6
------------------	-----

Bevezetés. A kegyuri jogról általában.

A kegyuri jog eredete és meghatározása. — A magyar keresztény katolikus egyház megalapítása. — A kegyuri jogok történelmi emlékeinkben. — Ius praesentandi. — Tiszteletbeli jogok. — Hasznos jogok. — Cura beneficii. — A kegyurak kötelességei	7—21
---	------

I. Szent István apostoli felhatalmazása; a káptalani választás.

Szent István apostoli meghatalmazás alapján rendezi a magyar egyházat. Ezután a káptalani választás volt érvényben hazánkban. — Szent István, Szent László és Kálmán törvényei. — Az általános királyi kegyuraság történelmi kritikája. — Királyaink kezében többféle kegyuraság van. — A „patronus” szó használata	22—35
---	-------

II. Az egyház álláspontjának győzelme a kegyuri jogok gyakorlatában.

III. Sándor bullája. — III. István 1169-ik évi oklevele. — III. Ince pápa kegyuri politikája, egyezsége Imrével. — A kegyuri jog II. András s IV. Béla uralkodása alatt. — A telepések, vendégnépek kegyuri jogai. — A pápai reservatiók kezdete. — Az 1279-ik évi budai zsinatnak a határozatai. — A ius spolie III. András uralkodása alatt	36—48
---	-------

III. A pápai javadalom-adományozások kora.

A reservatiók jogi természete, kezdete hazánk történelmében. — A kegyuri jog anjoui I. Károly és Nagy Lajos uralkodása idején. — A káptalani javadalmak. — A pápai reservatiók korának méltatása	49—57
--	-------

IV. A királyi kegyuri jogok kiterjesztése.

- A nagy egyház-szakadás. — Magyarország állásfoglalása. — Zsigmond és Nápolyi László küzdelme a koronáért. — Zsigmond 1404. évi rendelete a magyarországi rendekhez. — A kegyuri jog a szakítás után. — A konstanci zsinat előkészítése s kiváltság-levele. — Az 1418. évi concordatum 58—67

V. A királyi kegyuri jog fénykora.

- A királyi kegyuri jog átruházása. — A bázeli zsinat. — I. Ulászló megválasztása. — Hunyadi János s a királyi kegyuri jog; V. László uralkodása idején e jogok átruházásának a módja. — A káptalani választás utolsó esete. — A kegyuri jog Mátyás uralkodása alatt . . 68—74

VI. A magán kegyurak jogainak kifejlesztése és törvénybe iktatása.

- Történelmi visszapillantás a magán kegyuraságra. — A kegyuri jog II. Ulászló és II. Lajos uralkodása alatt. — Az országgyűlés befolyása 74—82
- Befejezés 83
- A gyakrabban idézett forrásmunkák jegyzéke 84

XB 218131

„KOLOZSVÁRI ÉRTEKEZÉSEK“

EDDIG MEGJELENT FÜZETEI:

1. *Balogh Albin: A magyar pénz története az Árpádok korában.* 1912. 60 l. Ára — — — — — 1·50 K.
2. *Harkó Gyula: A pénz története Magyarországon 1526--1608.* 1912. 162 l. Ára — — — — — 3— K.
3. *Dr. Erdélyi László: Az első állami egyenes adó elmélete.* 1912. 65 l. Ára — — — — — 1·50 K.
4. *Lovas Elemér: Árpádházi b. Margit és kora.* 1913. 184 l. Ára — — — — — 3— K.
5. *Boga Alajos: Székelyföld történetirója a XVII században.* 1914. 81 l. Ára — — — — — 2— K.
6. *Dr. Erdélyi László: Árpádkori társadalomtörténetünk legkritikusabb kérdései.* 1915. Ára — — — — — 3— K.
7. *Gregorich Izidor: Társadalom és művelődés Nagy Lajos életrajzaiban.* 1915. 67 l. Ára — — — — — 1·50 K.
8. *Deák János: Kegyuri jog Magyarországon a reformatioig.* 1916. 86 l. Ára — — — — — 2— K.